

การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม : แนวคิด ปัญหา และการพัฒนา

(ปรับปรุงล่าสุด วันที่ 30 มิถุนายน 2550)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ

(หากประสงค์จะได้รับเอกสารหรือข้อมูลทั้งหมดนี้ในรูปแบบของ Microsoft Word
ที่นำไปปรับแต่งแก้ไขได้สะดวก โปรดส่งอีเมลมายัง wiruch@wiruch.com หรือ
wirmail@yahoo.com จะจัดส่งให้ฟรีทันทีที่ได้รับอีเมล หรือภายใน 3 วัน)

การเปลี่ยนแปลงหรือความเจริญก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองและชุมชนทุกระดับอย่างรวดเร็ว ฉับพลัน และบางครั้งสับสนไร้ทิศทาง ทำให้ความเจริญด้านวัตถุได้ซึมซาบและเข้ามาแทนที่ความเจริญด้านจิตใจในทุกชุมชน ในเวลาเดียวกัน การบริหารจัดการที่บุคคลหรือหน่วยงานนำมาใช้ เช่น การบริหารจัดการที่เน้นความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ ความทันสมัย และการเพิ่มรายได้ ก็ได้เน้นหรือให้ความสำคัญกับด้านวัตถุเพิ่มมากขึ้น และยิ่งความเจริญด้านวัตถุเพิ่มมากขึ้นเพียงใด ย่อมทำให้ความเจริญด้านจิตใจยิ่งลดน้อยลงไปด้วย อีกทั้งปัญหาสำคัญที่ชาติบ้านเมือง สังคม และชุมชนประสบทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง และปัญหายาเสพติด ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาการเมืองการปกครอง ข้อเท็จจริงที่สะท้อนให้เห็นปัญหาดังกล่าวนี้เห็นตัวอย่างได้จากการที่ประชาชนตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม มีหนี้สิน แก่งแย่งแข่งขัน และเบียดเบียนกันเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น ประชาชนยังขาดการเสียสละ ขาดเมตตา และขาดความเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน สำหรับสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาเหล่านี้ คือ การขาดคุณธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ หนทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญเรื่องการบริหารจัดการที่มุ่งด้านจิตใจหรือการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพิ่มมากขึ้นด้วย เพื่อช่วยให้เกิดความสมดุลในการบริหารจัดการทั้งด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป อันจะมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีความเจริญก้าวหน้าและมีความสุขความมั่นคงพร้อมกันไปด้วย บทความนี้มุ่งพิจารณาศึกษาเรื่อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม
2. ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

3. การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม
4. บทสรุป

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ประกอบด้วย 4 หัวข้อ

- 1.1 ความสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม
- 1.2 ความหมายของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม
- 1.3 หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

1.1 ความสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

คุณธรรมเป็นสิ่งดีงาม สำคัญ จำเป็น รวมทั้งมีประโยชน์ต่อชุมชน สังคม ประเทศชาติ และต่อการบริหารจัดการในชุมชน ดังนั้น เมื่อการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมได้นำคุณธรรมมาใช้จึงย่อมเพิ่มความสำคัญให้แก่การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมากขึ้นด้วย ในที่นี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมไว้ 10 ประการ ซึ่งบางประการมีความสัมพันธ์และอาจคาบเกี่ยวกันได้ ดังต่อไปนี้

1.1.1 การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเป็นการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญกับคุณธรรม โดยคุณธรรมนั้นเป็นตัวกำหนด **ควบคุม หรือบังคับให้พฤติกรรมของคน** เป็นไปในด้านดีหรือประพฤติดี อันจะเป็นประโยชน์ต่อตัวบุคคลเอง เช่น ทำให้จิตใจผ่องใส มีความซื่อสัตย์สุจริตรวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ตลอดจนการบริหารจัดการด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมจึงมีส่วนส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรมเพิ่มมากขึ้นและยังสอดคล้องกับสภาพที่เป็นอยู่ของสังคมไทยอีกด้วย

1.1.2 คุณธรรมเป็น**ตัวชี้วัดระดับความเจริญความเสื่อม**ของชุมชน สังคม และประเทศชาติ ซึ่งครอบคลุมตัวชี้วัดด้านจิตใจที่แสดงว่ามนุษย์มีคุณค่าของความเป็นมนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั่วไป และยังครอบคลุมตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมตลอดทั้งความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนด้วย ตัวชี้วัดดังกล่าวนี้มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม โดยเฉพาะเมื่อมีการประเมินผลคุณภาพหรือบริการด้านจิตใจของการบริหารจัดการ ทำให้การบริหารจัดการเป็นระบบและตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของชุมชน

1.1.3 คุณธรรมมีส่วน**ทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง เข้มแข็ง และสันติสุข** ดังนั้น การบริหารจัดการที่ยึดแนวทางคุณธรรม นอกจากจะทำให้การบริหารจัดการมีแนวโน้มที่จะ

บริหารจัดการได้ง่ายขึ้นและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นแล้ว ยังจะช่วยเพิ่มความสำคัญให้แก่การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมอีกด้วย

1.1.4 คุณธรรมเป็นแนวทาง ยุทธศาสตร์ (strategy) หรือมรรควิธี (means) ที่นำไปสู่จุดหมายปลายทาง (ends) ในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติ เมื่อการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมได้เน้นเรื่องคุณธรรมย่อมทำให้การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมดำเนินไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติด้วยเช่นกัน

1.1.5 คุณธรรมเป็นหัวใจหรือเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาและบริหารจัดการทั้งหลาย เป็นต้นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) การบริหารจัดการตามแนวทาง การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (good governance) และการบริหารจัดการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมได้เน้นเรื่องคุณธรรมจึงทำให้การบริหารจัดการนี้ตรงประเด็น สอดคล้องกับสภาพของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และยังมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอีกด้วย

1.1.6 การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมย่อมเน้นในเรื่องคุณธรรมซึ่งมีส่วนช่วยให้คนคิดดี ทำดี ยังมีคุณธรรมมากก็ยิ่งทำให้คนมีแนวโน้มคิดและทำความดีเพิ่มมากขึ้น หากแต่ละคนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว คุณธรรมจะมีส่วนช่วยให้ชุมชน สังคม และประเทศชาติเกิดความร่มเย็นเป็นสุขพร้อมทั้งมีโอกาสปรับปรุงหรือพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าและยั่งยืนต่อไปได้ ด้วยความสำคัญของคุณธรรมดังกล่าวนี้ ย่อมทำให้การบริหารจัดการที่เน้นแนวทางคุณธรรมมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นอีก

1.1.7 การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมีส่วนช่วยให้การบริหารจัดการเกิดความเป็นธรรม รอบคอบ และคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

1.1.8 การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมีส่วนช่วยทำให้ผู้บริหาร ผู้มีอำนาจหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับบริหารจัดการไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

1.1.9 การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมีส่วนทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารจัดการระหว่างด้านวัตถุกับด้านจิตใจ โดยช่วยยับยั้ง ชะลอ หรือช่วยให้การบริหารจัดการด้านวัตถุรอบคอบมากขึ้น ในเวลาเดียวกัน การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมยังมีส่วนส่งเสริมความสำคัญของการบริหารจัดการด้านจิตใจเพิ่มมากขึ้นด้วย

1.1.10 การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมีส่วนสำคัญทำให้คนและบุคลากรที่มีคุณธรรมในหน่วยงานได้รับการยอมรับและยกย่องเพิ่มมากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการ ตรงกันข้าม หากบุคลากรขาดคุณธรรมแม้จะมียศถาบรรดาศักดิ์ หรือมีความรู้ความสามารถ ก็จะถูกดูถูกดูหมิ่นได้ ดังคำประพันธ์ข้างล่างนี้

“ถึงสูงศักดิ์ อัครฐาน สักปานใด ถึงวิไล เลิศฟ้า สง่าศรี
ถึงฉลาด กาจกล้า ปัญญาดี ถ้าไม่มี คุณธรรม ก็ต่ำคน”

1.2 ความหมายของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

แบ่งเป็น 4 หัวข้อย่อย ได้แก่

- 1.2.1 ความหมายของการบริหารจัดการ
- 1.2.2 ความหมายของคุณธรรม
- 1.2.3 ความหมายของจริยธรรม
- 1.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรม

1.2.1 ความหมายของการบริหารจัดการ เนื่องจากหัวข้อนี้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงความหมายของคำว่า “การบริหารจัดการ” พอสังเขปไว้ด้วย โดย การบริหารจัดการ ในที่นี้หมายถึง แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของบุคคล และ/หรือ หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ภาคที่ไม่สังกัดภาครัฐ และภาคประชาชน โดยบุคคล และ/หรือ หน่วยงานนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขและการกินอยู่แต่เพียงพอดีให้แก่หน่วยงานและประชาชน

1.2.2 ความหมายของคุณธรรม คุณธรรม อาจแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า virtue หรือ morality ก็ได้ คุณธรรมเป็นนามธรรมหรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ เรื่องของความดี ที่ยากจะให้ความหมายจนเป็นที่ยอมรับของทุกคนได้ การให้ความหมายมีมากมาย หลายทัศนะ และหลายระดับ ตั้งแต่ระดับคนธรรมดาจนถึงขั้นสูงของผู้ที่เป็นเทพชั้นพรหมเพื่อให้บรรลุถึงขั้นโลกุตระธรรม จากความหลากหลายของการให้ความหมายของคุณธรรมดังกล่าว ผู้ที่ประกาศตัวเองว่ามีคุณธรรม จึงอาจไม่ใช่ผู้มีคุณธรรมตามความหมายของคุณธรรมที่แท้จริงหรือตามความหมายของคนอื่นหรือกลุ่มอื่นก็ได้ ตัวอย่างความหมายของคุณธรรม เช่น

1) คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี¹ หรือสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จโดยหวังประโยชน์ส่วนตนอย่างเคยชินและสม่ำเสมอ เป็นคุณธรรมประการหนึ่ง โดยคำว่า “คุณ” หมายถึง ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ในขณะที่คำว่า “ธรรม” หมายถึง คุณความดี ความจริง ความถูกต้อง

2) คุณธรรม หมายถึงความรวมถึง เมตตา กรุณา เสียสละ ซื่อสัตย์ อดทน เหล่านี้ หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจของผู้ผู้นั้น

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 253.

3) คุณธรรมเป็นวิถีแห่งความดีงามในการดำรงชีวิต ยิ่งมีคุณธรรมมากเท่าใดก็จะมีใจความโน้มเอียงในการทำความดีมากขึ้น

4) คุณธรรมเป็นคุณภาพจิตฝ่ายดีที่ควบคุมให้คนมีความประพฤติดี เป็นความเชื่อของคนส่วนใหญ่ เป็นสิ่งงดงามที่จะส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์และความดีที่แท้จริงต่อชุมชน

5) คุณธรรม หมายถึง คุณภาพของจิตใจที่เข้าถึงความดีงาม เป็นคุณงามความดีในตัวของมันเอง เป็นสิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามมีประโยชน์มากและมีโทษน้อย

6) คุณธรรม หมายถึง ความเข้าใจและความรู้สึกถึงความงามความดีนั้น แล้วนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ดังนั้น คุณธรรมจึงเป็นบ่อให้เกิดความมีจริยธรรมนั่นเอง

7) คุณธรรม คือ ความรู้สึกนึกคิด เป็นสภาพคุณงามความดีอยู่ภายใต้จิตใจของคนที่จะสั่งให้มีการกระทำแต่สิ่งดี ที่ควรปฏิบัติ เช่น ความยุติธรรม ความจริงใจ และความเมตตา

นักปรัชญาต่างประเทศกล่าวถึงความหมายของคุณธรรมไว้ เช่น โสกราตีส (Socrates) แบ่งลักษณะสำคัญของคุณธรรมออกเป็น 5 ประการ คือ

- 1) ความรู้ (wisdom)
- 2) การปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา (deity)
- 3) ความกล้าหาญ (courage)
- 4) การควบคุมตนเอง (self-control)
- 5) ความยุติธรรม (justice)

ส่วนพลาโต (Plato) เห็นว่า คุณธรรม (virtue) มีความหมายคล้ายกับ จริยธรรม (ethics) โดยคุณธรรมเป็นความรู้ (knowledge) หรือ virtue is knowledge นอกจากนี้ คุณธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นเองหรือเกิดขึ้นโดยบังเอิญได้ แต่เกิดจากกระบวนการการเรียนรู้ (learning process) หรือการมีประสบการณ์ (experiences) และคุณธรรมต้องเกิดจากความรู้ที่ไม่ใช่ทฤษฎี โดยเป็นความรู้จากการปฏิบัติ พลาโตยังแบ่งลักษณะสำคัญของคุณธรรมออกเป็น 4 ประการ คือ

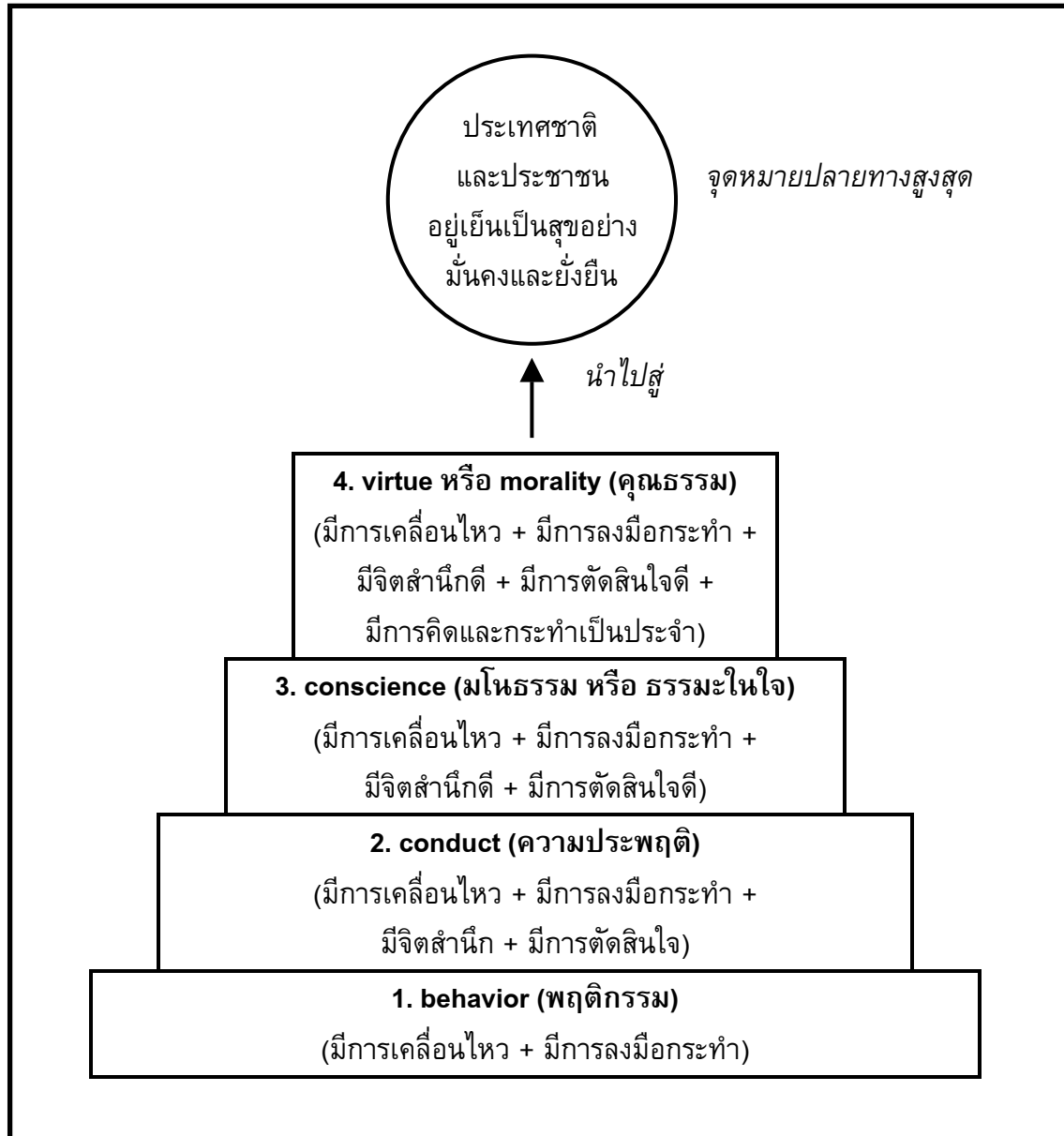
- 1) ปัญญาหรือปรีชาญาณ (wisdom)
- 2) ความกล้าหาญ (courage)
- 3) การรู้จักประมาณ / เตินสายกลาง (temperance)
- 4) ความยุติธรรม (justice)

พร้อมกันนั้น เพื่อช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจในความหมายของคุณธรรม จึงควรศึกษาขั้นตอนนำไปสู่คุณธรรมด้วย ดังนี้

ก่อนอื่น ควรนึกถึงลักษณะสำคัญของสิ่งที่มีชีวิตทั่วไป คือ มีการเคลื่อนไหว (motion) และมีการลงมือกระทำ (action) ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า พฤติกรรม (behavior) อันเป็นระดับที่สิ่งมีชีวิตยังไม่มีการตัดสินใจและไม่มีการพัฒนาการทางจิตใจอย่างชัดเจน หากคนหรือสัตว์ทั่วไปมีเพียงพฤติกรรม ก็จะเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าคนมีพฤติกรรมและมีการตัดสินใจด้วย ก็จะมีชีวิตที่เรียกว่าคน ๆ นั้นมีความประพฤติ (conduct) ในส่วนของสัตว์ มีสัตว์หลายชนิดที่มีพัฒนาการถึงขั้นแสดงออกด้วย เช่น ลิง สุนัข และช้าง

คนทั่วไป จะมีทั้งคนที่มีความประพฤติดีและความประพฤติไม่ดี ถ้าคนใดมีจิตสำนึกดีและมีการตัดสินใจดี ก็จะเรียกคน ๆ นั้นว่าเป็นคนมีมโนธรรม (conscience) หรือมีธรรมะในใจ สำหรับคนที่มีคุณธรรม (virtue หรือ morality) จะต้องเป็นคนที่มีมโนธรรม หรือมีธรรมะในใจ ซึ่งหมายถึง มีจิตสำนึกดี และมีการตัดสินใจดี รวมทั้งต้องคิดและกระทำเป็นประจำด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นคุณธรรมจึงไม่อาจเกิดขึ้นเองหรือเกิดขึ้นโดยบังเอิญ โดยคุณธรรมต้องเกิดจากการปฏิบัติเป็นประจำมิใช่เกิดจากความรู้อันทางทฤษฎี

มีข้อสังเกตว่า บ่อยครั้งที่ประชาชนส่วนใหญ่จะพบเห็นคนที่มีมโนธรรม คือ มีจิตสำนึกดี และมีการตัดสินใจดี และสรุปไปทันทีว่า คน ๆ นั้นเป็นคนมีคุณธรรม ตัวอย่างเช่น คนที่เก็บเงินได้แล้วนำไปคืนให้เจ้าของเงิน ก็จะได้รับยกย่องว่าเป็นคนมีคุณธรรม แต่หารู้ไม่ว่าเหตุผลที่ตัดสินใจนำเงินไปคืนเพราะมีคนอื่นพบเห็นเวลาเก็บเงินนั้นด้วย หรือเพราะเงินที่เก็บได้นั้นมีจำนวนน้อย อีกตัวอย่างคือ คน ๆ หนึ่งตัดสินใจกระโดดลงน้ำเพื่อช่วยคนตกน้ำ โดยเหตุผลที่กระโดดลงน้ำเพื่อไปช่วยนั้นเพราะคนที่ตกน้ำเป็นญาติ ถ้าไม่ใช่ญาติก็จะไม่ช่วย ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าคน ๆ นั้นโดยปกติแล้ว จะไม่มีจิตสำนึก ไม่มีการตัดสินใจที่ดีเพื่อนำเงินส่งคืนหรือเพื่อช่วยคนตกน้ำหรือเป็นการ “กระทำเป็นครั้งคราว” เท่านั้น ฉะนั้น การสรุปเช่นนี้ ถือว่า คลาดเคลื่อนพอสมควร สิ่งที่แสดงถึงการเป็นคนมีคุณธรรม หรือเป็นคนที่มีพัฒนาการทางจิตใจถึงระดับที่เรียกว่ามีคุณธรรมนั้น จะต้องต้องมีจิตสำนึกดี มีการตัดสินใจดี รวมตลอดทั้งมีการคิดและกระทำดังกล่าวเป็นประจำอย่างต่อเนื่องด้วย โดยจะต้องมีจิตใจบริสุทธิ์ ตัดสินใจดีเป็นประจำจนเป็นนิสัย ไม่มีการกระทำที่เสแสร้งไม่อ้างตนว่าเป็นคนซื่อสัตย์ สุจริต ใจซื่อมือสะอาด คนที่มีคุณธรรมนั้น จะมีส่วนสำคัญในการนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด คือ ประเทศชาติและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน (สามารถแก้ไขปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ได้) สำหรับขั้นตอนนำไปสู่คุณธรรมตามที่กล่าวมานี้ ได้สรุปไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนนำไปสู่คุณธรรมและจุดหมายปลายทางสูงสุด

จากความหมายคุณธรรมข้างต้น ทำให้กล่าวได้ว่า นับแต่อดีตถึงปัจจุบันเมื่อบ้านเมืองและชุมชนประสบปัญหา ล้วนมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดคุณธรรม ดังนั้น จึงควรนำคุณธรรมมาใช้คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งดีงามที่มีคุณค่าทั้งแก่บุคคลและชุมชน คุณธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิบัติเป็นประจำ ถ้าไม่ปฏิบัติก็จะเป็นเพียงคำพูดหรือตัวหนังสือที่เขียนไว้ คุณธรรมก็จะไม่เกิดอย่างแท้จริง สำหรับความหมายของคุณธรรมในที่นี้ หมายถึง การคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ตัวอย่าง

คุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา เสียสละ ซื่อสัตย์ และอดทน โดยคนที่มีคุณธรรม คือ คนที่คิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เช่น ผู้มีจิตใจและการกระทำที่เมตตา กรุณา เสียสละ และซื่อสัตย์เป็นประจำและต่อเนื่อง

1.2.3 ความหมายของจริยธรรม เนื่องจาก คำว่า คุณธรรมและจริยธรรม มีความหมายใกล้เคียงกัน สัมพันธ์กัน บางครั้งใช้แทนกันหรือใช้ควบคู่กันไป จึงควรศึกษาความหมายของจริยธรรมไว้ในที่นี้ด้วย การให้ความหมายคำว่า จริยธรรม (ethics) มีความหลากหลายเช่นเดียวกับคำว่าคุณธรรม ตัวอย่างความหมายของจริยธรรม เช่น

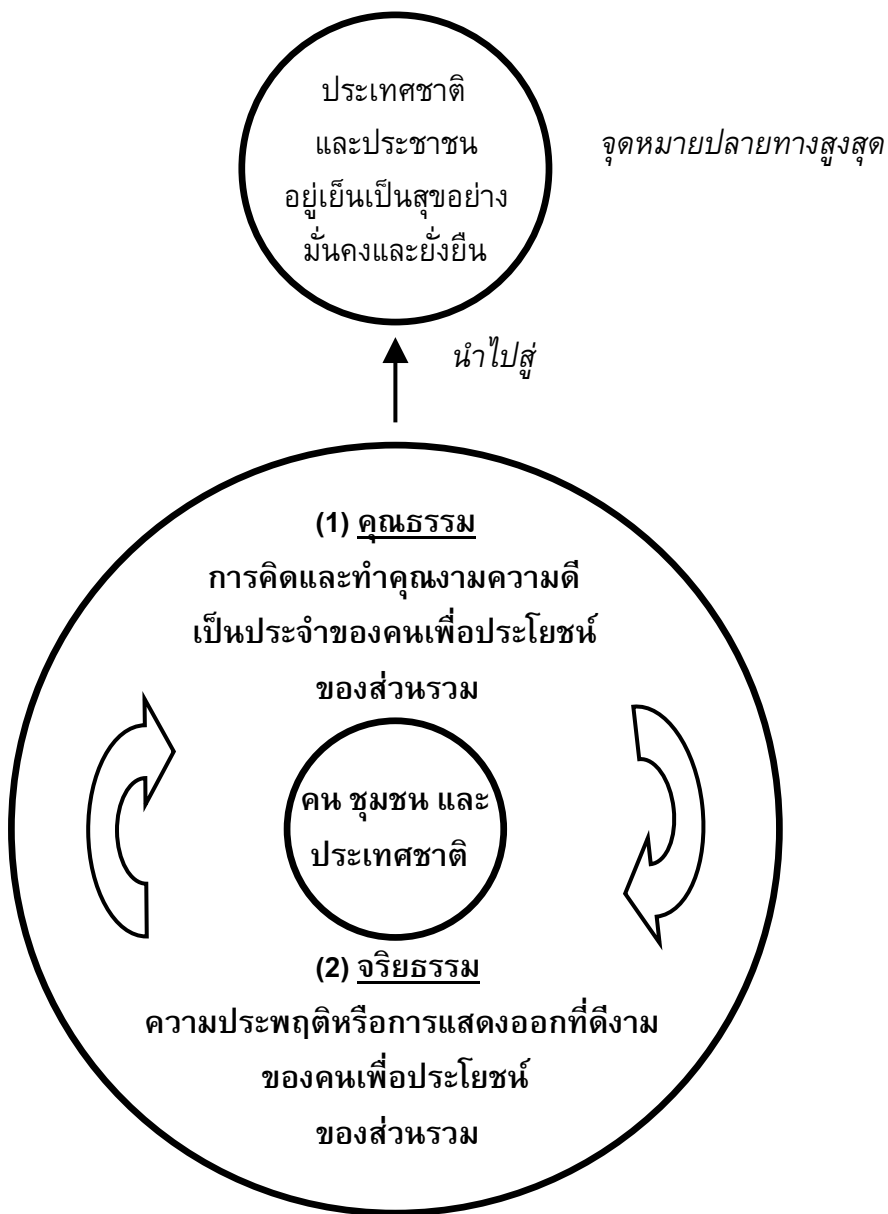
- 1) จริยธรรม หมายถึง ธรรมเนียมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม²
- 2) จริยะ และ จริยา หมายถึง ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ เมื่อนำมาสมาสหรือนำมาต่อกับคำว่า ธรรม หรือ ธรรมะ ซึ่งหมายถึง คุณความดี จริยธรรมจึงหมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม ที่ถูกต้องตามครรลองครองธรรม และชอบธรรม
- 3) จริยธรรม หมายถึง การแสดงออกของบุคคลที่สอดคล้องกับความดีงาม เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป คุณธรรมจะเกิดขึ้นได้เร็วขึ้นเมื่อมีจริยธรรมเสริม จึงมักได้ยินสองคำนี้คู่กันเสมอ คือ คุณธรรมจริยธรรม
- 4) จริยธรรม หมายถึง ข้อประพฤติปฏิบัติ การประพฤติปฏิบัติที่มีธรรมะเป็นตัวกำกับ หรือหลักความประพฤติที่ดีงามที่เหมาะสม และถูกต้องตามศีลธรรม
- 5) จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ เว้นในสิ่งที่ควรเว้น กระทำในสิ่งที่ควรกระทำด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล
- 6) จริยธรรม หมายถึง กิริยาหรือความประพฤติดี ที่เป็นธรรม ที่ถูกต้อง การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เป็นการกระทำความดี เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้กระทำและผู้อื่นได้ประโยชน์
- 7) จริยธรรม หมายถึง สิ่งพึงประพฤติ จะต้องประพฤติ สิ่งไม่ควรประพฤติ และประพฤติอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ซึ่งสังคมยอมรับเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขร่มเย็น
- 8) จริยธรรมมีความหมายใกล้เคียงกับศีลธรรมคือสอนให้เราทราบว่าอะไรดี อะไรชั่ว

จากความหมายจริยธรรมข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของคุณธรรม จริยธรรมมีความหมาย 2 แนวทาง โดยแนวทางแรก จริยธรรม หมายถึง หลักเกณฑ์หรือกฎที่ชุมชนหรือสังคมใช้ตัดสินว่า การกระทำใดเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามควรปฏิบัติ และการกระทำใดเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น อีกแนวทางหนึ่ง จริยธรรม หมายถึง การกระทำหรือ

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 291.

พฤติกรรมที่ถูกต้องหรือดีงาม เป็นเรื่องของความรู้สึกในการบริหารจัดการหรือพัฒนาที่มุ่งหมายให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดำรงชีวิตอยู่อย่างบริบูรณ์เปี่ยมไปด้วยความดีทั้งกายวาจาและใจ สำหรับความหมายของจริยธรรมในที่นี้ หมายถึง ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติ ความประพฤติหรือการแสดงออกที่ดีงาม ที่ชอบที่ควรของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

1.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรม จากความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมข้างต้น ทำให้กล่าวได้ว่า ทั้งสองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกันและสัมพันธ์กัน และบ่อยครั้งที่ใช้ควบคู่กันไป ทั้งคุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อคน ชุมชน และประเทศชาติ หากบุคคลมีทั้งคุณธรรมและจริยธรรมในครอบครัว ในการดำรงชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติงาน และในการประกอบอาชีพ ย่อมทำให้บุคคลนั้นมีความสุขกายสบายใจอย่างมั่นคงและยั่งยืนทั้งในครอบครัวและในชุมชน อันจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด คือ ประเทศชาติและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยคุณธรรม หมายถึง การคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำของคนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ส่วนจริยธรรม หมายถึง ความประพฤติหรือการแสดงออกที่ดีงามของคนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งสองคำนี้มีความสัมพันธ์กันและแยกออกจากกันได้ยาก กล่าวคือ ถ้าบุคคลใดมีคุณธรรมซึ่งหมายถึงมีความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประจำ ย่อมหมายถึงบุคคลนั้นมีความประพฤติหรือการแสดงออกที่ดีงามด้วย ในทำนองเดียวกันบุคคลใดมีจริยธรรมซึ่งหมายถึงมีความประพฤติหรือการแสดงออกที่ดีงาม ย่อมหมายถึงบุคคลนั้นมีการคิดและทำที่ดีงามด้วยเช่นกัน โปรดดูภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรมและจุดหมายปลายทางสูงสุด

หลังจากศึกษาความหมายของคำว่า การบริหารจัดการ คุณธรรม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมและจริยธรรมผ่านมาข้างต้นแล้ว ทำให้พบว่า ทั้งสองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกัน อีกทั้งความหมายของคุณธรรมมีแนวโน้มกว้างขวางและครอบคลุมความหมายของ

จริยธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า จริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของคุณธรรม ดังนั้น ต่อจากนี้ไป ในที่นี้จะใช้คำว่า คุณธรรม เพียงคำเดียวซึ่งหมายถึง การคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำของคน เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม พร้อมกันนั้น ได้กำหนดความหมายของ การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ที่ใช้ในที่นี้ หมายถึง แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ที่ดีงามเป็นประจำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยบุคคล และ/หรือ หน่วยงานนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ส่วนคนที่มีคุณธรรมอย่างแท้จริง จะต้องคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำอย่างต่อเนื่องจนเคยชินหรือจนเป็นนิสัยอย่างชัดเจน

1.3 หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมอาจศึกษาและประมวลได้จาก พระบรมราชาไมตรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และจากทศพิธราชธรรม ตามลำดับ

1.3.1 พระบรมราชาไมตรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในที่นี้ขออัญเชิญพระบรมราชาไมตรีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ดังนี้

1) พระบรมราชาไมตรีในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง เนื่องในการพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในวันที่ 5 เมษายน 2525

“การรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคง ยืนยาวไป ถือว่าเป็นกรณีภัยอันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาดสามารถและสุจริตเป็นธรรมแล้ว ยังต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนทั้งประเทศด้วย คือ ประชาชนแต่ละคนจะต้องชวนช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตน ๆ คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ

ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในความสัตย์ ความดีนั้น

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์”

พระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมานี้ เน้นเรื่องคุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมี 4 ประการ

ประการที่หนึ่ง คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติตนแต่สิ่งที่เป็นธรรมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวเองและแก่ส่วนรวม ประพฤติปฏิบัติด้วยความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ ไม่เสแสร้ง ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์และเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเองในเวลาที่มิใช่สิ่งภายในและภายนอกมากระทบ พยายามฝึกใจของตัวเองให้อยู่ในความนึกคิดที่บริสุทธิ์ใจ แน่วแน่มั่นคงและไม่หวั่นไหวในทางที่ไม่ดีไม่งาม

ประการที่สาม คือ ความอดทน อดกลั้น อดออม รู้จักยับยั้งเมื่อถูกกระทบกระทั่ง มีความอดทนต่อความทุกข์ ความเหนื่อยยาก ไม่ปล่อยให้สิ่งที่ไม่ดีไม่งามมาครอบงำ อดออมต่อสิ่งที่ได้มา และไม่ฟุ้งเฟ้อใช้สอยจนเกินควรเก็บหอมรอมริบเพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละความชั่ว ความทุจริต และการเสียสละ โดยเสียสละในสิ่งที่ควรสละทั้งภายในและภายนอก เช่น ยอมสละความสุขเล็กๆ น้อยๆ เพื่อความสุขอันยิ่งใหญ่ในภายหลัง ยอมสละความสุขและประโยชน์ส่วนตนเพื่อความสุขและประโยชน์ของส่วนรวม

คุณธรรม 4 ประการนี้ มีความเกี่ยวเนื่องสนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นคุณธรรมที่คนทุกชั้น ทุกระดับ ทุกฐานะหน้าที่ และทุกชุมชนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ตามควรแก่ฐานะและหน้าที่ของตน ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นภายในจิตใจและนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและครบถ้วนแล้ว ย่อมจะช่วยให้ตัวเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติบังเกิดความสุขสงบ ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ โดยคุณธรรมจะส่งผลดีให้ตัวเองก่อนแล้วจึงจะส่งผลดีให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

คุณธรรม 4 ประการตามพระบรมราโชวาทสอดคล้องกับฆราวาสธรรมใน
พระพุทธศาสนา ได้แก่

หนึ่ง สัจจะ คือ การรักษาความสัตย์

สอง ทมะ คือ การข่มใจตนเอง

สาม ขันติ คือ ความอดทน

สี่ จาคะ คือ ความเสียสละ

2) พระบรมราชโฆวาทในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี เมื่อ
เสด็จออกมหาสมาคม ณ สีหบัญชรมุขด้านใต้ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เมื่อ
วันที่ 9 มิถุนายน 2549

“ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาอยู่ในท่ามกลาง
มหาสมาคมพร้อมพรั่งด้วยบุคคลจากทุกสถาบันในชาติ ตลอดจน
ประชาชนชาวไทย ขอขอบใจในคำอำนวยพรและการเฉลิมฉลอง
ยิ่งใหญ่ที่ทุกคนตั้งใจจะทำให้ข้าพเจ้าเป็นพิเศษ รัฐบาลได้จัดงาน
ครั้งนี้ได้เรียบร้อยและงดงาม น้ำใจไมตรีของประชาชนชาวไทยที่
ร่วมกันแสดงออกทั่วประเทศ รวมทั้งที่พร้อมเพรียงกันมาในวันนี้
น่าปลาบปลื้มใจมาก เพราะแต่ละคนได้แสดงออกและตั้งใจมาด้วย
ความหวังดีจากใจจริง จึงขอขอบใจทุก ๆ คน จิตใจที่เปี่ยมไปด้วย
ความปรารถนาดีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกคนทุก
ฝ่ายนี้ ทำให้ข้าพเจ้าเห็นแล้วมีกำลังใจมากขึ้น นึกถึงคุณธรรมซึ่ง
เป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือ
มือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อ
ไปได้ตลอดรอดฝั่ง

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำด้วยความเมตตา
มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จ ทั้งแก่ตนเอง
ผู้อื่นและแก่ประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ใน
ความสุจริตในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียม
เสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิด
ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เทียงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุผล หาก
ความคิดจิตใจ และการประพฤติที่ลงรอยเดียวกันในทางที่ดีที่เจริญ
นี้ยังมีพร้อมมูลอยู่ในภายในใจของคนไทย

จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ทั้งประชาชนชาว
ไทยทุกหมู่เหล่า ได้รักษาจิตใจและคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่นและ
ถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปทุกอย่าง อย่าให้ขาดหาย เพื่อให้
ประเทศชาติของเราดำรงยืนงอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งใน
ปัจจุบันและในภายหน้า ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์
ในสากลจงคุ้มครองรักษาประเทศชาติให้ปลอดภัยหรือพ้นจาก
อันตรายทุกสิ่งและอำนวยความสุขความเจริญสวัสดิ์ให้เกิดแก่
ประชาชนชาวไทยทั่วกัน”

สรุปสาระสำคัญของพระบรมราโชวาทนี้ได้ว่า

1) จิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดีและความเป็นอันหนึ่งอัน
เดียวกันของทุกคนทุกฝ่ายทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีกำลังใจมากขึ้น

2) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงคุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้ง
ของความรักความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมือง
ให้เจริญรุ่งเรืองต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง

3) คุณธรรม 4 ประการ มีดังนี้

ประการที่หนึ่ง คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความ
เมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน (หรือความเมตตา)

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือ
เกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์ ให้งานที่ทำสำเร็จ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นและ
ประเทศชาติ (หรือความสามัคคี)

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนหรือ
ยึดมั่นอย่างสุจริตในกฎกติกาและระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมกันเสมอกัน (หรือความสุจริต)

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิด
ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เทียงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุผล หรือการที่ทุกคนมีความคิด
ความเห็นถูกต้อง เทียงตรงอยู่ในเหตุผลร่วมกัน (ความเที่ยงธรรม)

4) หากความคิด จิตใจ และการประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันใน
ทางที่ดีที่เจริญ ยังมีพร้อมมูลอยู่ในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่าประเทศไทย จะมั่นคงตลอดไปได้

5) จึงทรงขอให้ทุกคนในมหาสมาคมทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่
ทุกเหล่า ได้รักษาจิตใจและคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่นและถ่ายทอดความคิด จิตใจกันต่อไปทุก
อย่างอย่าให้ขาดหาย

6) ทั้งนี้เพื่อให้ประเทศชาติของเราดำรงยืนยงอยู่ด้วยความร่มเย็น
เป็นสุข ทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า

**3) พระบรมราชโองการในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ 6
ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อำเภอสครีราช จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2512**

“ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คน
ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุข
เรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริม
คนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มี
อำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้”

พระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้ัญเชิญมาข้างบน
นี้ ทรงชี้แนะว่า ผู้มีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินควรเป็นคนดีที่มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมจึง
จะปกครองหรือบริหารจัดการบ้านเมืองและประชาชนให้เจริญก้าวหน้าและอยู่เย็นเป็นสุขได้ คนดีที่
มีคุณภาพนั้น หมายถึง คนที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเฉลียวฉลาด และมีสติปัญญาในการ
บริหารจัดการชุมชนและบ้านเมือง ส่วนคนดีที่มีคุณธรรมนั้น หมายถึง คนที่มีความซื่อสัตย์สุจริต
ขยัน อดทน มีเมตตา เสียสละ รักชาติบ้านเมือง คิดและทำอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำเพื่อผล
ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เป็นต้น

1.3.2 ทศพิธราชธรรม เดิม ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระราชาหรือ
ราชธรรม ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพุทธดำรัสไว้ในพระไตรปิฎก มหาหังสชาดก อันประกอบ
ด้วย 10 ประการ

แม้ในอดีต ทศพิธราชธรรมจะได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมที่พระราชาหรือผู้นำประเทศจะ
พึงปฏิบัติ และบางคนอาจคิดว่าทศพิธราชธรรมเป็นของสูงหรือไกลตัว ควรจะเป็นเรื่องของพระราชา
หรือผู้นำประเทศเท่านั้น แต่ต่อมา ได้มีการขยายขอบเขตการนำทศพิธราชธรรมไปปรับใช้ให้กว้าง
ขวางขึ้น โดยนักบริหารจัดการและสามัญชนก็สามารถยึดถือและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อ
เป็นหนทางไปสู่ความดีงาม ความสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้เช่นกัน ฉะนั้น
จึงกล่าวได้ว่า **ทศพิธราชธรรม** หมายถึง **หลักธรรมในการบริหารจัดการและในการดำรงชีวิต**
10 ประการที่ผู้บริหารหน่วยงานควรยึดถือเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง หลัก 10 ประการของ
ทศพิธราชธรรมถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมด้วย

ทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการ ประกอบด้วย

1) ทาน คือ การให้ นอกเหนือจากการบริจาคเป็นทรัพย์สินหรือสิ่งของแก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส และผู้ตกทุกข์ได้ยากแล้ว อาจจะทำให้หัวใจแก่ผู้อื่นได้ด้วย เช่น ให้กำลังใจแก่ผู้ตกอยู่ในห้วงทุกข์ ให้ข้อแนะนำที่เป็นความรู้แก่ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ให้รอยยิ้ม และปิยวาจาแก่ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง รวมถึงบุคคลที่มารับบริการ เป็นต้น

2) ศีล หรือ ศีลสัง คือ ความประพฤติที่ดีงาม อยู่ในศีลในธรรมตามหลักศาสนาของแต่ละคน เป็นต้นว่า ยึดถือศีล 5 ตามหลักพระพุทธศาสนา

3) บริจาค หรือ บริจาคะ คือ ความเสียสละ หมายถึง การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขหรือประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งอาจจะเป็นครอบครัว หน่วยงาน หรือเพื่อนร่วมงานก็ได้ เช่น การบริจาคทุนทรัพย์ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และการเสียสละร่างกาย อวัยวะหลังตายแล้วเพื่อการศึกษา เป็นต้น โดยทั่วไป การเสียสละไม่ว่าสิ่งใดก็ตาม ถือเป็น การลดความเห็นแก่ตัว ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยให้สังคมดีขึ้นทั้งสิ้น

4) ความซื่อตรง หรือ อาชวะ คือ การดำเนินชีวิตและปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความเป็นคนตรง ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดคดโกงหรือหลอกลวงผู้อื่น เช่น ไม่คิดคดทรยศต่อประเทศชาติและประชาชน หรือไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวงทั้งเวลา ทรัพย์สินของหน่วยงานตน แม้จะได้ทรัพย์สินไปมากมาย แต่เงินบาทที่ได้ไปก็จะเป็นสิ่งอับมงคลที่ทำให้ผู้นั้นไม่เจริญก้าวหน้า ถูกคนรุมสาปแช่ง และแม้คนอื่นจะไม่รู้ แต่ตัวผู้กระทำย่อมรับรู้อยู่แก่ใจ และไม่มีวันจะมีความสุขกาย สบายใจ เนื่องจากเกรงกลัวคนอื่นจะมารู้ความลับตลอดไป ผู้ที่ประพฤติตนด้วยความซื่อตรง แม้ไม่ร่ำรวยเงินทอง แต่จะมั่งคั่งด้วยมิตรที่จริงใจ ตายไปก็ตายตาหลับ ลูกหลานก็ภาคภูมิใจ เพราะไม่ต้องแบกรับความอับอายที่มีบรรพบุรุษเป็นคนโกงชาติบ้านเมือง

5) ความอ่อนโยน หรือ มัทวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน มีอัธยาศัยไมตรี และไม่เย่อหยิ่ง ถือตัวต่อคนทั้งหลาย รวมทั้งไม่ติดยึดกับระบบเจ้าขุนมูลนาย เมื่อเป็นเช่นนี้ คนทั่วไปก็จะต้อนรับ เพราะอยู่ใกล้แล้วสบายใจ

6) ความเพียร หรือ ตปะ คือ การดำรงชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่การทำงานอย่างไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ลดละเบี่ยงหน่ายในกิจทั้งปวง แต่ให้ปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความมุมานะ ฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลายจนประสบความสำเร็จ ความเพียรนี้จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจเมื่องานสำเร็จ และยังสอนให้สู้ชีวิต ไม่ถดถอย ท้อแท้ หรือยอมแพ้อะไรง่าย ๆ

7) ความไม่โกรธ หรือ อักโกธะ คือ การไม่โมโหหรือโกรธง่าย ไม่ลุแก่อำนาจ ถึงแม้ในหลายสถานการณ์จะทำได้ยาก แต่ถ้าสามารถฝึกฝน ไม่ให้เป็นคนโมโหง่าย และพยายามระงับยับยั้งความโกรธอยู่เสมอ จะเป็นประโยชน์หลายอย่าง เช่น ทำให้สุขภาพจิตดี หน้าตาผ่องใส ทำให้รักษามิตรไมตรีกับผู้อื่นไว้ได้ อันมีผลให้คนรักและเกรงใจ

8) ความไม่เบียดเบียน หรือ อวิหิงสา คือ การไม่บีบบังคับผู้อื่น รวมทั้ง การไม่ใช้อำนาจไปบังคับ หรือหาเหตุกลั่นแกล้งผู้อื่นด้วย และนอกจากไม่เบียดเบียนคนด้วยกันแล้ว ยังไม่ควรเบียดเบียนธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสัตว์อีกด้วย มิฉะนั้น ผลร้ายจะย้อนกลับมาสู่ผู้เบียดเบียนและสังคม อย่างที่เห็นกันทั่วไปที่เกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ไปเบียดเบียนธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ไม่เบียดเบียนคนทั่วไป ก็ควรมีความกรุณาแผ่ไปอย่างทั่วถึงด้วย

9) ความอดทน หรือ ชันติ คือ การทนต่อโลก โกรธ หลง ทั้งกายวาจาใจ การทนต่อความยากลำบาก ไม่ท้อถอย และไม่หมดกำลังใจ กำลังใจที่จะดำเนินชีวิต และทำหน้าที่ การงานต่อไปจนสำเร็จ รวมทั้งไม่ย่อท้อต่อการทำความดี ความอดทนจะทำให้ชนะปัญหา อุปสรรคทั้งปวงไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ และจะทำให้แกร่งขึ้น เข้มแข็งขึ้น

10) ความเที่ยงธรรม หรือ อวิโรธนะ คือ ความยุติธรรม ความรอบคอบ ความถูกต้อง ความหนักแน่น ไม่เอนเอียงหัวน้าวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลากสักการะใด เป็นการทำอะไรด้วยความรอบคอบ ด้วยความถูกต้อง มิใช่ด้วยความถูกใจ รวมตลอดไปถึงการยกย่องผู้ประพฤติดีประพฤติชอบ ขณะเดียวกัน ให้นินทาหรือไม่สนับสนุนผู้กระทำความผิด

จากหลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่ได้ศึกษาและประมวลจาก พระบรมราชโองการและทศพิธราชธรรมข้างต้น ผู้เขียนได้นำมาปรับประยุกต์และสรุปรวมเป็น หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ ดังนี้

หนึ่ง การรักษาความสัตย์ คำว่า สัตย์ หรือ สัจจะ แปลว่า ความจริง ความจริงใจ เช่น ทำงานร่วมกันต้องมีสัตย์จะต่อกัน ส่วนการรักษาความสัตย์ หมายถึง ความจริงต่อตัวเองที่จะประพฤติ ปฏิบัติตนแต่สิ่งที่เป็นธรรมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวเองและแก่ส่วนรวม ปฏิบัติงานหรือบริหารจัดการ ด้วยความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ ไม่เสแสร้ง ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์และเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม คุณธรรมข้อนี้สนับสนุนให้คนมีความจริงใจต่อตัวเองก่อน ต่อจากนั้นก็จริงใจต่อผู้อื่น และนำไปสู่การประกอบ คุณงามความดีหรือประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมต่อส่วนรวม เช่น แสดงออก ด้วยการรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ตนเองรู้สำนึกภายในจิตใจเสมอว่าตนเป็นใคร มีหน้าที่อะไร และควรทำอย่างไร เป็นต้น ฉะนั้น คุณธรรมข้อนี้จึงเป็นที่มาของความซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบ อันเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของการสร้างประโยชน์และความเป็นธรรมในสังคม

สอง การรู้จักข่มใจตนเอง หมายถึง การควบคุมตนเองในเวลาที่มีสิ่งภายในและภายนอกมากระทบ พยายามฝึกใจของตัวเองให้อยู่ในความนึกคิดที่เป็นสัตย์ เป็นจริง และไม่หัวน้าวในทางที่ไม่ดีไม่งาม

สาม ความอดทน หมายถึง การทนต่อโลก โกรธ หลง ทั้งกายวาจาใจ การทนต่อความยากลำบาก ไม่ท้อถอย ไม่หมดกำลังใจ กำลังใจที่จะดำเนินชีวิต อดทนต่อความทุกข์ ความเหนื่อยยาก และไม่ปล่อยใจให้สิ่งที่ไม่ดีไม่งามมาครอบงำ

สี่ การละความชั่ว หมายถึง การไม่ทำสิ่งไม่ดี

ห้า การเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันผู้อื่นในสิ่งที่ควรให้เพื่อความ สุขและประโยชน์ของส่วนรวม

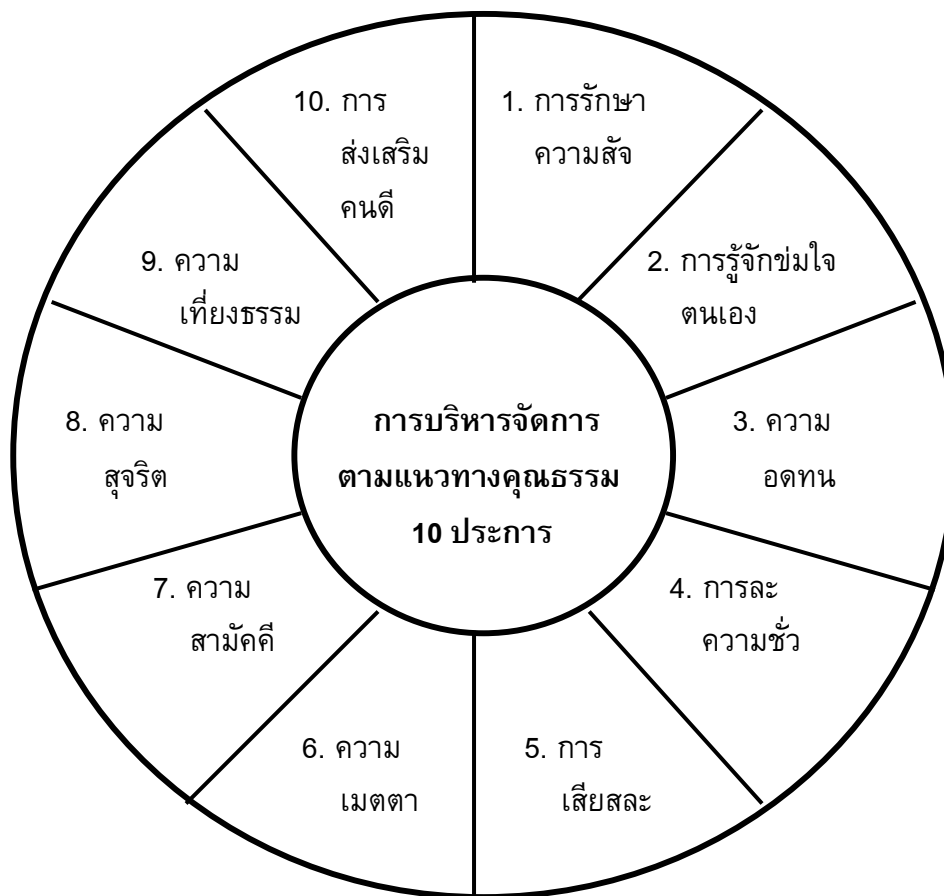
หก ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข การรู้จักคิด พุด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดีมุ่งเจริญต่อกัน รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

เจ็ด ความสามัคคี หมายถึง การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์ ใ้ทำงานที่สำเร็จ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นและประเทศชาติ

แปด ความสุจริต หมายถึง การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนหรือยึดมั่นอย่างสุจริต ในกฎกติกาและระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมกันเสมอกัน โดยต้องสุจริตทั้งในความคิด การพูด และการกระทำ

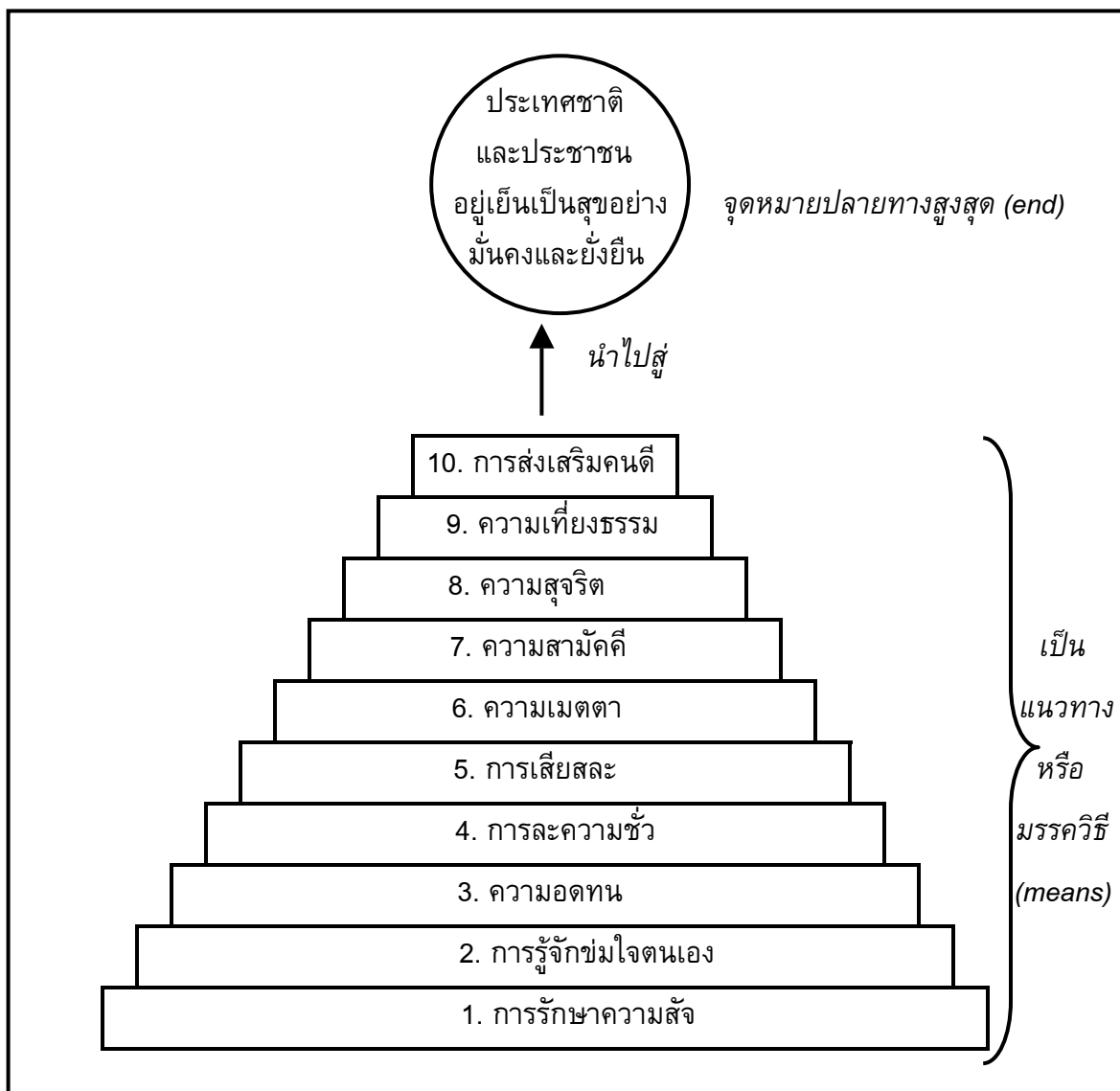
เก้า ความเที่ยงธรรม หมายถึง การที่ทุกคนต่างพยายามทำความดี ความเห็น ของตนให้ถูกต้อง เที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุผล หรือการที่ทุกคนมีความคิดความเห็นถูกต้อง เที่ยงตรง อยู่ในเหตุในผล

สิบ การส่งเสริมคนดี หมายถึง การสนับสนุนคนที่มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมให้ เข้ามาอยู่ในตำแหน่งบริหารจัดการ และยกย่องคนดี ในเวลาเดียวกัน ก็ควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มี อำนาจและก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้ด้วยการนิทา ประณาม หรือไม่สนับสนุนคนเลว รวมทั้ง คอยป้องกัน ฝ้าระวัง ควบคุม ตรวจสอบ และลงโทษคนเลว โปรดดูภาพที่ 3

ภาพที่ 3 หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ

หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการนี้ อาจถือว่าเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินงานที่ประกอบด้วย 10 ขั้นตอน ก็ได้ โดยผู้ปฏิบัติอาจดำเนินงานตามขั้นตอนหรือข้ามขั้นตอนเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด คือ ประเทศชาติและประชาชน อยู่เย็นเป็นสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน ก็ได้ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นแนวทาง วิธีทาง หรือมรรควิธี (means) ที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ อันจะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง (end) ซึ่งอาจจัดแบ่งเป็น จุดหมายปลายทางเบื้องต้น และจุดหมายปลายทางสูงสุด ก็ได้ โปรดดูภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการดำเนินงานตามแนวทางคุณธรรม จัดแบ่งตาม
หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ

หลังจากศึกษาความสำคัญและความหมายของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม
รวมทั้งหลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ผ่านมาแล้ว ทำให้สรุปได้ว่า

ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้เกิดปัญหา เป็นต้นว่า ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง
ปัญหายาเสพติด และปัญหาการเมืองการปกครอง สาเหตุสำคัญมาจากการขาดคุณธรรม แนวทาง
แก้ไขปัญหาแนวทางหนึ่งคือ การนำการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมาประยุกต์ใช้ในชุมชน

สังคม และประเทศชาติ โดยความสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมี 10 ประการ ตัวอย่างเช่น การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมีส่วนช่วยให้ผู้บริหารบริหารจัดการไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และยังมีส่วนทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารจัดการระหว่างด้านวัตถุกับด้านจิตใจ โดยช่วยยับยั้ง ชะลอ หรือช่วยให้การบริหารจัดการด้านวัตถุรอบคอบมากขึ้นด้วย

ในส่วนของความหมายของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม หมายถึง แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ที่ตั้งเป้าหมายเป็นประจำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยบุคคลและ/หรือ หน่วยงานนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยคำว่า คุณธรรม นั้น หมายถึง การคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำของคนเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

สำหรับหลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมนำมาจากการศึกษาพระบรมราชาบาทและทศพิธราชธรรม และได้สรุปเป็น “หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ” โดยคนที่มีคุณธรรมอย่างแท้จริง จะต้องคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำอย่างต่อเนื่องจนเคยชินหรือจนเป็นนิสัยอย่างชัดเจน ลักษณะของคุณงามความดีนั้น อาจยึดถือและปฏิบัติตามหลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการนี้ได้ อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากหลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่ได้ศึกษาไว้แล้วทั้งหมดข้างต้น ยังมีหลักการสำคัญอื่นอีกที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้ เป็นต้นว่า ความกตัญญู และความยุติธรรม หลักการดังกล่าวนี้สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดความดีงามได้เช่นกัน

2. ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

ปัญหา ในที่นี้หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่เป็นอุปสรรค ขัดขวาง หรือชะลอไม่ให้เกิดการบริหารจัดการหรือการดำเนินงานตามแนวทางคุณธรรมของไทยบรรลุเป้าหมายได้ สิ่งใด ๆ หมายถึง สิ่งของบุคคล หน่วยงาน ระบบต่าง ๆ ในชุมชน จิตใจ จิตสำนึก จิตวิญญาณ ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อหรือวัฒนธรรม เป็นต้น สำหรับเป้าหมายของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมนั้น หมายถึง ประเทศชาติและประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน อันเป็นเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทางสูงสุด

ปัญหาวิกฤตที่บ้านเมืองและชุมชนประสบในอดีตและทุกวันนี้ เช่น การฉ้อราษฎร์บังหลวง เกิดทุกหย่อมหญ้า และอบายมุข เช่น ยาเสพติดและการพนัน เต็มเมือง สาเหตุสำคัญมาจากการขาดคุณธรรมซึ่งครอบคลุมการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่ขาดประสิทธิภาพด้วย ดังนั้น จึงถึงเวลาแล้วที่ประชาชนต้องช่วยกันฟื้นฟูและขับเคลื่อนคุณธรรมรวมทั้งส่งเสริมการบริหารจัดการ

ตามแนวทางคุณธรรมด้วย และหลังจากที่ได้พิจารณาศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ผ่านมาแล้ว ต่อจากนี้ไป เป็นการพิจารณาศึกษาปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ซึ่งแบ่งเป็น 2 หัวข้อที่มีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกัน ได้แก่

- 2.1 ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน
- 2.2 ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายนอกชุมชน

2.1 ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน

มี 3 ประการ ดังนี้

2.1.1 การเห็นคุณธรรมในระดับบุคคลโดยไม่เชื่อมโยงและไม่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมในระดับโครงสร้างมากเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของบุคคล เห็นได้จากการสั่งสอนหรือปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องคุณธรรมให้แก่บุคคลหรือประชาชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญน้อยมากกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่สถาบันระบบ และโครงสร้างที่แวดล้อมบุคคล รวมทั้งไม่ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงคุณธรรมในระดับบุคคลกับคุณธรรมในระดับโครงสร้าง ถึงแม้ว่าอาจมีการรณรงค์บ้างเป็นระยะ ๆ หรือมีการคัดค้านกฎหมายบางฉบับที่ขัดคุณธรรม แต่ก็ยังไม่มากเท่าที่ควร ตัวอย่างเช่น ผู้ใหญ่สอนเด็กมิให้มีพฤติกรรมที่ลามกอนาจารหรือพูดถ้อยคำไม่สุภาพอย่างร้ายแรงในที่สาธารณะ แต่ก็มีดารารายบางคนแสดงพฤติกรรมดังกล่าว โดยสังคมมิได้ลงโทษดาราผู้นั้นอย่างจริงจัง หรือผู้ใหญ่สอนเด็กมิให้ดื่มสุรา แต่ก็ไม่มีมาตรการหรือออกกฎหมายมาลงโทษบุคคลที่ดื่มสุราในที่สาธารณะเพื่อให้สอดคล้องกับคำสอนนั้น หรือแม้กระทั่งดารารายบางคนแต่งตัวเรียบร้อยและทำความดีงามก็ไม่ได้รับการสนับสนุนยกย่องจากสังคมมากเท่าที่ควรโดยเฉพาะจากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ ขณะที่สังคมไปให้ความสนใจกับดาราที่ทำตัวฉาวโฉ่หรือจงใจทำตัวเด่นดังในทางล่อแหลม

2.1.2 การขาดระบบหรือโครงสร้างรองรับการทำคุณงามความดี การมีคุณธรรมหรือการประกอบคุณงามความดีของบุคคลหรือประชาชนจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น หากมีระบบโครงสร้าง หรือสภาพแวดล้อมช่วยเกื้อหนุนสนับสนุน ตัวอย่างเช่น บุคคลเก็บกระเป๋าสตางค์ได้ ชุมชนหรือสังคมต้องมีระบบรองรับ เช่น มีศูนย์รับของหายทั่วประเทศเพื่อรับและดำเนินการหาเจ้าของกระเป๋าสตางค์ต่อไป แต่ถ้าไม่มีศูนย์ดังกล่าว บุคคลที่เก็บกระเป๋าสตางค์ได้อาจไม่ส่งคืนแก่เจ้าของกระเป๋าสตางค์เพราะเสียเวลาหรือไม่ทราบว่าจะต้องทำอย่างไร ระบบหรือโครงสร้างที่สะดวกและเอื้ออำนวยที่รองรับการทำคุณงามความดีจะมีส่วนช่วยให้บุคคลหรือประชาชนมีคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น

2.1.3 การให้ความสำคัญกับการสอนคุณธรรม โดยละเลยการกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติจริง และการกล่อมเกลาโดยชุมชน ที่ผ่านมามีว่าบิดามารดา ครูอาจารย์ และพระจะสอนหรือพูดอย่างไร ก็ไม่อาจยกระดับคุณธรรมของบุคคลได้ง่าย เพราะสิ่งที่บุคคลประสบพบเห็นจากชุมชนตรงกันข้ามหรือแตกต่างจากการสอนหรือ

การพูดของบิดามารดา ครูอาจารย์ และพระ ตัวอย่างเช่น การสอนหรือการพูดเรื่องให้บุคคลละลด เลิกอบายมุข ให้มีความซื่อสัตย์ เสียสละ และยึดถือแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทุกวันนี้จึงมีผลน้อยมากต่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ หรือประชาชน เพราะสิ่งที่สอนนั้นสวนทางกับสิ่งที่บุคคลเผชิญอยู่ในชีวิตจริง เช่น บุคคลทั่วไปยังคงเห็นบุคคลสำคัญของประเทศหรือผู้นำชุมชนจำนวนมากหลงมัวเมาอยู่กับอบายมุข ขาดความซื่อสัตย์สุจริต จ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม และติดยึดอยู่กับความหรูหรา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย โดยไม่คิดและประพฤติปฏิบัติคุณงามความดีอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน

ยิ่งไปกว่านั้น การสอนคุณธรรมโดยให้เด็กท่องจำอย่างเดียว แต่ไม่ส่งเสริมให้เด็ก ทราบและเข้าใจด้วยตนเองว่าคุณธรรมคืออะไร คืออย่างไร สำคัญ จำเป็น และมีประโยชน์ต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็ก เยาวชน และชุมชนอย่างไร การขาดคุณธรรมจะเกิดผลเสียอย่างไร ที่สำคัญคือ เด็กไม่ได้ถูกฝึกมาให้เรียนรู้การเอาใจเราไปใส่ใจเขา หรือเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ทราบและเข้าใจถึงผลจากการเบียดเบียนผู้อื่นว่าจะเป็นอย่างไร นอกจากนั้น การบังคับให้เด็กนั่งสมาธิ บางครั้งอาจทำให้เด็กเกลียดการนั่งสมาธิ ทั้ง ๆ ที่สมาธิเป็นสิ่งที่เด็กสามารถเรียนรู้ได้จากวิธีอื่น ๆ อีก เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ หรือผู้นำชุมชนทำเป็นตัวอย่าง อีกทั้งการสร้างแรงจูงใจให้เด็กชอบนั่งสมาธิ ก็เป็นสิ่งสำคัญกว่าการบังคับหรือเอาคะแนนเข้าล่อ

กล่าวได้ว่า การเรียนรู้หรือการกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสอนให้ลงมือปฏิบัติจริงหรือการเรียนรู้จากการกระทำจริง (learning by doing) รวมตลอดทั้งการหล่อหลอมกลุ่มมเกลลาของชุมชน เช่น การประชาสัมพันธ์เผยแพร่คุณธรรมผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างน่าสนใจและต่อเนื่อง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่งมากกว่าการสอนของผู้สอน และไม่ว่าผู้สอนจะพร่ำสอนเพียงใดก็ตาม หากการสอนนั้นไม่กระตุ้นหรือส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของบุคคลที่รับการสอนและการลงมือปฏิบัติจริง รวมทั้งไม่ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการหล่อหลอมกลุ่มมเกลลาในเรื่องคุณธรรมแล้ว การสอนส่วนใหญ่ในบ้านโดยบิดามารดา ในโรงเรียนโดยครูอาจารย์ และในวัดโดยพระ จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร

2.2 ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายนอกชุมชน

มี 2 ประการ คือ

2.2.1 อิทธิพลของกระแสเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมที่มาจากภายนอกประเทศ หมายถึง แนวคิดหรือกระแสนี้ต่างจากต่างประเทศได้เข้ามาครอบงำและมีอิทธิพลเหนือประชาชนและชุมชนไทยทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในชุมชน อิทธิพลดังกล่าวนี้ได้ผ่านเข้ามาทางสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต (internet) ได้ทำลายคุณธรรมที่มีอยู่เดิมในชุมชนให้เสื่อมลง ทำให้ประชาชนในชุมชนยึดถือและเห็นถึงความสำคัญของวัตถุมากกว่าจิตใจ และยังเป็นปัญหาอุปสรรคขัดขวางการบริหารจัดการตาม

แนวทางคุณธรรมในชุมชนด้วย ตัวอย่างเช่น กระแสความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยในเรื่องการบริโภค ความ เป็นอยู่ การแต่งกาย และการหาความสุขตามแนวทางหรือวัฒนธรรมของต่างประเทศที่เกินขอบเขต ตลอดจนการต่อสู้แข่งขันมากเกินไปจนถึงขั้นแก่งแย่งชิงผลประโยชน์ การหวังสิ่งตอบแทน และการ มุ่งกำไรหรือผลประโยชน์สูงสุด ย่อมทำให้ประชาชนในชุมชนกลายเป็นคนที่ขาดคุณธรรม

2.2.2 อิทธิพลของระบบ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน เป็น ปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในชุมชน กล่าวคือ ประชาชนในชุมชนไม่ เพียงตกอยู่ภายใต้กระแสที่มาจากภายนอกประเทศเท่านั้น แต่ยังถูกรอบงำหรืออยู่ภายใต้อิทธิพล ของระบบ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชนที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการบริหารจัดการ ตามแนวทางคุณธรรมภายในชุมชนอีกด้วย โดยระบบ โครงสร้าง หรือสภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้ ได้ อยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมจากภายนอกประเทศอีกทอดหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ประชาชนในชุมชนชนบทย่อมได้รับอิทธิพลเรื่องการใช้จ่ายอำนาจความสะดวก การกิน อยู่ และการแต่งกายสมัยใหม่ตามกระแสนิยมจากระบบ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อมของชุมชน เอง หรือได้รับอิทธิพลมาจากชุมชนเมืองซึ่งได้รับมาจากต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง โปรดดูภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน 3 ประการ และเกิดจากภายนอกชุมชน 2 ประการ

สรุปได้ว่า บ้านเมืองและชุมชนได้ประสบปัญหาวิกฤตทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดคุณธรรมซึ่งรวมทั้งการขาดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมด้วย และหลังจากพิจารณาศึกษาปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมซึ่งแบ่งเป็น 2 หัวข้อที่มีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกัน ได้แก่ ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน และเกิดจากภายนอกชุมชนแล้ว ทำให้พบว่า ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน มี 3 ประการ เช่น การเน้นคุณธรรมในระดับบุคคลโดยไม่เชื่อมโยงและไม่ให้ความสำคัญกับคุณธรรมในระดับโครงสร้างมากเท่าที่ควร สำหรับปัญหาการบริหารจัดการตาม

แนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายนอกชุมชน มี 2 ประการ เช่น การครอบงำของกระแสเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมที่มาจากภายนอกประเทศ เป็นต้น

3. การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

หลังจากพิจารณาศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม และปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมผ่านมาแล้ว ต่อจากนี้ไป เป็นพิจารณาศึกษาการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ซึ่งครอบคลุม 5 หัวข้อ ได้แก่

- 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม
- 3.2 ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม
- 3.3 การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายในชุมชน
- 3.4 การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายนอกชุมชน
- 3.5 การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของประชาชนทั่วไป พ่อค้า นักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม หมายถึง แนวคิดเกี่ยวกับการกำหนด การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวมของมนุษย์ให้ดีขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมที่สำคัญมี 8 แนวคิด ดังนี้

3.1.1 แนวคิดการใช้ตัวสนับสนุนและตัวลงโทษเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้เชื่อว่า ปัจจัยหรือสิ่งที่ใส่เข้าไปหรือให้แก่มนุษย์มีส่วนสำคัญในการกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ หมายความว่า ถ้าใส่ปัจจัยที่เป็นตัวสนับสนุนเข้าไป มนุษย์ก็จะคิดและทำสิ่งที่พึงปรารถนาออกมา แต่ถ้าใส่ปัจจัยที่เป็นตัวลงโทษเข้าไป มนุษย์ก็จะคิดและทำสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาออกมา

ตัวอย่างเช่น ถ้าครูอาจารย์อบรมสั่งสอนและปลูกฝังเด็กโดยใส่ปัจจัยที่เป็นตัวสนับสนุนเข้าไป เช่น คำชมเชย การยกย่อง การให้เกียรติ การให้สิ่งดีงาม สิ่งที่ดีก็สนใจและชอบเด็กก็จะคิด และทำในทิศทางที่พึงปรารถนาหรือดีงาม ตรงกันข้าม ถ้าครูอาจารย์ใส่ปัจจัยที่เป็นตัวลงโทษเข้าไป เช่น คำนิินทา คำหยาบ การไม่ให้เกียรติ ความเห็นแก่ตัว สิ่งไม่ดีงาม ตลอดจนสิ่งที่เด็กไม่สนใจและไม่ชอบ เด็กก็จะคิดและทำสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาหรือไม่ดีงามออกมา ฉะนั้น ในการพัฒนา อบรม และปลูกฝังคุณธรรมแก่บุคคล จึงควรใส่ปัจจัยที่เป็นตัวสนับสนุนหรือสิ่งที่ดีงามเข้าไป อันจะทำให้บุคคลนั้นคิดและทำที่ดีงามออกมาด้วย

3.1.2 แนวคิดการใช้ขั้นตอนของพัฒนาการทางคุณธรรมเป็นตัวกำหนด

ความคิดและการกระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้เชื่อว่า พัฒนาการทางคุณธรรมซึ่งประกอบด้วยหลายขั้นตอนมีส่วนสำคัญในการกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ โดยแต่ละขั้นตอนจะทำให้มนุษย์คิดและทำแตกต่างกันโดยเกี่ยวข้องกับวัยหรืออายุของมนุษย์ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการพัฒนาคุณธรรมของมนุษย์จึงควรคำนึงถึงแนวคิดนี้ด้วย สำหรับตัวอย่างขั้นตอนของพัฒนาการทางคุณธรรมอาจประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้

1) **ขั้นตอนการหลบหลีกการลงโทษ** (อายุ 2-7 ปี) มนุษย์จะมีความคิดและการกระทำที่หลบหลีกเพื่อไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

2) **ขั้นตอนการแสวงหารางวัล** (อายุ 7-10 ปี) มนุษย์จะมีความคิดและการกระทำที่มุ่งแสวงหารางวัลหรือสิ่งตอบแทนที่ตนเองพึงพอใจ

3) **ขั้นตอนการทำตามผู้อื่นที่ตนเองชอบ** (อายุ 10-13 ปี) มนุษย์จะมีความคิดและการกระทำที่เห็นคล้อยตามคำแนะนำหรือคำชักชวนของบุคคลอื่นที่ตนเองชอบ เช่น เพื่อนฝูงในวัยเดียวกัน

4) **ขั้นตอนการทำตามหน้าที่ทางสังคม** (อายุ 13-16 ปี) มนุษย์จะมีความคิดและการกระทำที่ทำตามหน้าที่หรือทำตามแบบอย่างที่ยังคงได้กำหนดไว้เนื่องจากตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม อีกทั้งสังคมก็คาดหวังและได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ให้มนุษย์ปฏิบัติตามด้วย

5) **ขั้นตอนการทำตามคำมั่นสัญญา** (อายุ 16 ปีขึ้นไป) มนุษย์จะมีความคิดและการกระทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มุ่งทำประโยชน์ให้แก่สังคมตามที่ตนเองได้มุ่งมั่นหรือได้เคยให้สัญญาไว้กับตัวเอง ผู้อื่น หรือสังคม

6) **ขั้นตอนการยึดอุดมคติสากล** (ผู้ใหญ่) มนุษย์จะมีความคิดและการกระทำเพื่ออุดมคติสากล ซึ่งหมายถึง แนวคิดดีงามที่สังคมยอมรับ โดยมนุษย์จะยึดถืออุดมคติสากลเป็นหลักกรรมประจำใจ

3.1.3 แนวคิดการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นตัวกำหนดความคิดและการ

กระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้เชื่อว่า การเรียนรู้จากการสังเกตมีส่วนสำคัญในการกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ การเรียนรู้นั้น อาจเกิดได้ 3 กรณี

กรณีแรก เกิดจากการสังเกตตัวอย่างหรือตัวแบบที่เป็นของจริงหรือเป็นบุคคลจริง เช่น เด็กหรือเยาวชนเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรม เช่น การพูดและการดำรงชีวิตของนายกรัฐมนตรี ครูอาจารย์ หรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนสนใจและประทับใจ

กรณีที่สอง เกิดจากการสังเกตตัวอย่างหรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น เด็กหรือเยาวชนเรียนรู้จากการสังเกตสิ่งที่ไม่ใช่ของจริง เช่น จากการดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ และอ่านหนังสือ

กรณีที่สาม เกิดจากการสังเกตตัวเอง หมายความว่า มนุษย์เรียนรู้หรือรับรู้ความสามารถของตนเองซึ่งมีส่วนสำคัญในการกำหนดความคิดและการกระทำของบุคคลนั้น เช่น เด็กหรือเยาวชนที่เรียนรู้ว่าตนเองมีความรู้ความสามารถก็จะคิดและแสดงความรู้ความสามารถนั้นออกมา

หลังจากเรียนรู้จากการสังเกตตัวอย่างหรือตัวแบบของแต่ละกรณีหรือหลายกรณีข้างต้นแล้ว เด็กและเยาวชนก็จะจดจำ นำไปคิดและปฏิบัติตามต่อไป

3.1.4 แนวคิดการใช้ค่านิยมเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ ค่านิยม หมายถึง ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะถาวรซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมยึดถือหรือนำมาปฏิบัติในการปฏิบัติงานหรือในการดำเนินชีวิตในสังคม หรือหมายถึง ระบบความคิด ระบบความเชื่อ หรือการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีลักษณะถาวรซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม

แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับค่านิยม โดยเชื่อว่า ค่านิยมมีส่วนสำคัญในการกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ หากไม่มีค่านิยม มนุษย์จะไม่กล้าตัดสินใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงควรสนับสนุนให้มนุษย์เลือกยึดถือค่านิยมเพื่อจะได้นำมาใช้เป็นหลักหรือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตในสังคม รวมทั้งใช้ในการกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ด้วย ตัวอย่างค่านิยมที่ควรเป็นไปในสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ 7 ประการ ได้แก่ (1) ค่านิยมในความซื่อสัตย์สุจริต (2) ค่านิยมในระบบคุณธรรม (3) ค่านิยมในหลักประชาธิปไตย (4) ค่านิยมที่ยึดถือหลักการมากกว่าตัวบุคคล (5) ค่านิยมในความประหยัดและขยัน (6) ค่านิยมของการรวมกลุ่ม และ (7) ค่านิยมในระเบียบวินัย³ นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีค่านิยมที่คณะกรรมการปรับปรุงวัฒนธรรมและค่านิยมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้กำหนดขึ้น เรียกว่า ค่านิยมสร้างสรรค์ 5 ประการ ได้แก่ (1) ค่านิยมที่กล้ายืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง (moral courage) (2) ค่านิยมที่มีความแน่วแน่มั่นคงและมีความรับผิดชอบ (integrity and responsibility) (3) ค่านิยมความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ (transparency and accountability) (4) ค่านิยมไม่เลือกปฏิบัติ (nondiscrimination) และ (5) ค่านิยมมุ่งความสำเร็จของงาน (result orientation)

3.1.5 แนวคิดการใช้สัญญาเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้สนับสนุนการใช้สัญญาเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงแนวคิดที่สนับสนุนให้มีการทำสัญญาอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการเพื่อเป็นหลักฐานและเป็นแนวทางให้มนุษย์คิดและทำตามที่ได้ทำสัญญาไว้นั้น เช่น เด็กและเยาวชนทำสัญญาหรือให้สัญญากับครูอาจารย์ว่าจะไม่พูดเท็จ ไม่เล่นการพนัน และไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น

³วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, ค่านิยมของข้าราชการไทยในยุคปฏิรูประบบราชการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547), หน้า 105-106.

3.1.6 แนวคิดการใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้สนับสนุนการใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น

1) หลักธรรมอริยสัจสี่ เป็นการนำอริยสัจสี่มาใช้ในการคิดและดำรงชีวิตอย่างมีเหตุมีผล ถูกต้อง และเป็นสุข กล่าวคือ

1) ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ยาก สภาวะที่บีบคั้น สภาพปัญหาที่ทนไต่ยากของมนุษย์

2) สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุ

3) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์

4) มรรค หมายถึง ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

เมื่อบุคคลทราบและเข้าใจอริยสัจสี่ บุคคลก็จะคิดและทำตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น เช่น หากเกิดทุกข์หรือเกิดปัญหาขึ้นเมื่อใด ก็จะหาสมุทัยหรือสาเหตุของปัญหานั้น เพื่อจะได้แก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุดตรงประเด็น ต่อจากนั้น ก็ต้องคำนึงถึงนิโรธและมรรค อันหมายถึง การคิดถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์หรือแก้ไขปัญหานั้นให้หมดสิ้นไป

2) โลกธรรม 8 เป็นคำสั่งสอนที่แสดงให้เห็นถึงความจริงที่ว่า บุคคลทุกคนจะต้องพบหรือเผชิญกับสิ่งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา ซึ่งเรียกว่า โลกธรรม 8 ซึ่งแบ่งเป็นโลกธรรมหรือสิ่งที่พึงปรารถนา คือ ได้ลาภ ได้ยศ ได้สุข ได้สรรเสริญ และไม่ช้าก็เร็ว บุคคลนั้นก็จะต้องพบหรือเผชิญกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาซึ่งตรงกันข้ามกัน คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ความทุกข์ และนินทา ดังนั้น ถ้าทุกคนใช้สติปัญญาพิจารณาและยอมรับความจริงดังกล่าวนี้ได้แล้ว ก็จะช่วยให้รู้จักทำใจหรือช่วยให้จิตใจสงบและเป็นสุขได้ เพราะถือว่า เป็นธรรมดาที่ทุกคนจะต้องพบกับสิ่งที่พึงและไม่พึงปรารถนาดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

3) หิริ-โอตตปปะ หิริ คือ ความละอายต่อบาป ส่วนโอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลของบาป เป็นคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่แสดงให้เห็นว่า

3.1) บุคคลต้องรู้จักแยกแยะ ผิด-ชอบ และ ชั่ว-ดี

3.2) บุคคลต้องมีความเชื่อและเข้าใจในผลของผิด-ชอบ และ ชั่ว-ดี

3.3) บุคคลต้องรู้จักเลือกทางที่ชอบ-ที่ดี

3.4) บุคคลต้องรู้จักปฏิเสธทางที่ผิด-ชั่ว

3.5) บุคคลต้องใช้หิริ-โอตตปปะ เป็นหลักคิดหรือเป็นแนวทางในการคิด ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติอย่างมีสติ

4) หลักกฏแห่งกรรม หมายถึง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อธิบายได้ว่า บุคคลใดทำความดีหรือความไม่ดีไว้ ในไม่ช้าบุคคลนั้นก็จะได้รับความดีหรือความไม่ดีนั้นตอบแทน

เฉพาะบุคคลที่กระทำความไม่ดีขึ้น อาจได้รับการลงโทษจากกฎหมาย กฎสังคม หรือกฎแห่งกรรมก็ได้

3.1.7 แนวคิดการใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้เชื่อว่า การที่มนุษย์ขอหรืออ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละศาสนาให้ช่วยเหลือโดยดลบันดาลให้มนุษย์มีความคิดและการกระทำสิ่งที่ดีงาม เช่น บุคคลอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นขอให้ตนเองมีความคิดและการกระทำที่เข้มแข็งและแน่วแน่ที่จะเลิกอบายมุข เช่น การดื่มเหล้าและการพนัน การขอหรืออ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้มีส่วนทำให้บุคคลนั้นมีกำลังใจและมีการกระทำที่เลิกอบายมุขนั้นได้

3.1.8 แนวคิดการใช้วิธีการสอนเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับวิธีการสอน โดยเชื่อว่า วิธีการสอนจะเป็นตัวกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น การเล่านิทาน การเล่นเกม การใช้กรณีศึกษา การใช้บทบาทสมมติ การใช้สถานการณ์จำลอง ตลอดจนการสอนโดยใช้กระบวนการและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมที่กล่าวมา 8 แนวคิด เป็นแนวคิดที่ประยุกต์มาจากทฤษฎีหรือแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษา โดยแต่ละแนวคิดล้วนมีส่วนสำคัญในการกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ ครูอาจารย์ พระ และผู้นำชุมชน เป็นต้น ที่จะนำแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งหรือหลายแนวคิดไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลและชุมชน

3.2 ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

การพิจารณาศึกษาปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมต่อไปนี้จะมีส่วนช่วยให้การเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมตรงประเด็น ครอบคลุม รัดกุม มีเหตุมีผล และเป็นวิชาการมากขึ้น โดยอาจนำปัจจัยดังกล่าวนี้ทั้งหมดหรือบางส่วนไปใช้สำหรับการเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่สำคัญมี 10 ประการ ดังนี้

- 1) รัฐธรรมนูญ
- 2) นโยบายของรัฐบาล
- 3) ภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรี
- 4) สถานการณ์บ้านเมือง
- 5) การศึกษา
- 6) ศาสนา
- 7) สื่อสารมวลชน

- 8) ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน
- 9) บิดามารดา ครูอาจารย์ และพระ
- 10) อิทธิพลของกระแสโลก

1) รัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศและกฎหมายที่เจตจำนงหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญไม่ได้ ประกอบกับรัฐธรรมนูญได้กำหนดแนวทางในการปกครองและบริหารประเทศไว้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งกฎหมายทั้งหลายซึ่งรวมทั้งกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการหรือการดำเนินการตามแนวทางคุณธรรมที่จะออกในอนาคตจะต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐธรรมนูญจึงนับว่าเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับชาติซึ่งย่อมส่งผลถึงการกำหนดคุณธรรมในระดับชุมชนด้วย

2) นโยบายของรัฐบาล ไม่เพียงรัฐสภาซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติเท่านั้นที่มีอำนาจหน้าที่ในการออกกฎหมาย รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีก็มีอำนาจในการออกกฎหมาย รวมทั้งเสนอร่างกฎหมาย และรัฐบาลยังคุ้มครองเสียงข้างมากของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติอีกด้วย ดังนั้น นโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมคุณธรรมอย่างต่อเนื่องทุกรัฐบาลจึงเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับชาติ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐที่เป็นกลไกของรัฐบาลจะต้องปฏิบัติตาม

รัฐธรรมนูญได้เห็นถึงความสำคัญของนโยบายของรัฐบาล โดยกำหนดให้รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภาให้ชัดแจ้งว่าจะดำเนินการใดเพื่อบริหารราชการแผ่นดิน และในการบริหารราชการแผ่นดิน รัฐมนตรีต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และนโยบายที่ได้แถลงไว้ และต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรในหน้าที่ของตน รวมทั้งต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภาในนโยบายทั่วไปของคณะรัฐมนตรี นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังได้กำหนดให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจในการเสนอร่างพระราชบัญญัติด้วย

นโยบายของรัฐบาลอาจแบ่งเป็น นโยบายทั่วไปและนโยบายเร่งด่วน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม นโยบายของรัฐบาลนั้นอาจแบ่งได้หลายด้าน เช่น นโยบายด้านเศรษฐกิจ กฎหมาย การเมือง และการบริหารจัดการ นอกจากนี้แล้ว นโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคสมัย อาจแตกต่างกันได้ ดังนั้น ย่อมมีส่วนสำคัญทำให้นโยบายของรัฐบาลในการออกกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมแตกต่างกันไปตามไปด้วย

3) ภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรี ภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรีเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับชาติ เพราะนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้ารัฐบาลหรือหัวหน้าฝ่ายบริหารระดับชาติ รัฐธรรมนูญได้ให้อำนาจหน้าที่นายกรัฐมนตรีไว้มากทั้งในด้านบริหารและด้านนิติบัญญัติ กล่าวคือ ด้านบริหารมีหน้าที่

บริหารราชการแผ่นดิน ส่วนอำนาจด้านนิติบัญญัติ เช่น เสนอร่างพระราชบัญญัติ ดังนั้น หากนายกรัฐมนตรีมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง มีเจตนาธรรมที่แน่วแน่ให้ความสนใจและสนับสนุนการออกกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมฉบับใดฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับแล้ว นายกรัฐมนตรีอาจขอความร่วมมือจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือใช้สื่อทางโทรทัศน์หรือวิทยุประชาสัมพันธ์ความสำคัญและความจำเป็นของการออกกฎหมาย กฎหมายดังกล่าวนั้นย่อมผ่านกระบวนการบัญญัติกฎหมายได้ง่าย

4) สถานการณ์บ้านเมือง เป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมทั้งในระดับชาติและในระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศอยู่ในภาวะวิกฤต จำเป็น และไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น สภาพทางเศรษฐกิจอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยม สภาพทางสังคมเสื่อมโทรม ปัญหายาเสพติดเพิ่มมากขึ้น และสภาพทางการเมืองการปกครองแตกแยกแบ่งเป็นฝักฝ่ายเพราะขาดความสามัคคี เป็นต้น ทั้งนี้ การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม

5) การศึกษา หากรัฐบาลมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีคุณภาพอันจะเป็นกำลังของการพัฒนาและการบริหารจัดการในระดับชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมจะประสบผลสำเร็จได้ต้องเกิดจากการศึกษาของคนในชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรมโนนโยบายและการวางแผนการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับชีวิต ความเป็นอยู่ และคุณลักษณะของเด็กเล็กตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถม มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และมหาวิทยาลัยด้วย ไม่เพียงเท่านั้น นักการศึกษาหรือนักวิชาการการศึกษาต้องมีจิตวิญญาณ มีความรู้ความสามารถ และมีการกระทำที่สอดคล้องกับนโยบายและการวางแผนการศึกษาที่ส่งเสริมและขับเคลื่อนการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมด้วย

6) ศาสนา ทุกศาสนาซึ่งรวมทั้งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม เพราะประชาชนทุกคนนับถือศาสนาและทุกศาสนาสอนคนให้เป็นคนดี โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้สอนให้ประชาชนละความชั่ว ทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส ศาสนามีส่วนช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมโดยการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำและต่อเนื่อง เช่น ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนไปวัด ไปฟังเทศน์ฟังธรรม สวดมนต์ ทำบุญทำทาน ร่วมจัดพิธีกรรม และร่วมจัดงานเทศกาลประจำปี วัดบางวัดยังจัดกิจกรรมให้บริการประชาชน เช่น ดูแลรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคเอดส์ สอนหนังสือ วัดบางแห่งยังจัดกิจกรรมนอกสถานที่ เช่น พระได้รับนิมนต์หรือเดินทางไปอบรมสั่งสอนหรือจัดกิจกรรมทางศาสนาให้แก่เด็กและประชาชน นอกจากนั้น ศาสนายังมีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนไหว้พระ นั่งสมาธิ หรือปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาที่บ้านและที่ทำงานอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้

ศาสนาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจึงมีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนเป็นจำนวนมากของประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม

7) **สื่อสารมวลชน** ทุกวันนี้สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลมาก มีการรวมตัวและมีเครือข่ายโยงใยครอบคลุมไปทั่วประเทศ สื่อได้เสนอ ประชาสัมพันธ์ หรือโฆษณาข้อมูลข่าวสารมากมายจนประชาชนเป็นจำนวนมากบริโภคสื่อเป็นประจำ ถึงกับกล่าวได้ว่า หากใครครอบครองสื่อได้หมายถึงครอบครองประเทศ ตัวอย่างสื่อ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่อที่เป็นอินเทอร์เน็ต (internet หรือ international network) เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สื่อสารมวลชนจึงเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อส่งเสริมหรือทำลายคุณธรรม หากดำเนินงานในด้านดีก็จะมีส่วนช่วยปลูกฝังคุณธรรมต่อเด็ก เยาวชน และประชาชน อันจะเป็นผลดีต่อการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมด้วย ตัวอย่างเช่น รัฐบาลหรือภาคเอกชนใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ ตำรา เผยแพร่คุณธรรมแก่เด็กและเยาวชนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยประสานกับครู มอบหมายการบ้านให้เด็กทำเกี่ยวกับเรื่องคุณธรรมโดยอาศัยเนื้อหาสาระจากสื่อดังกล่าว หรือจัดพิมพ์สื่อดังกล่าวออกมาในราคาถูกเพื่อให้ประชาชนได้อ่านขณะเดินทางไปทำงานหรือในเวลาว่าง ในส่วนของสื่อทีวีและวิทยุ ควรจัดรายการเผยแพร่ความรู้ทางคุณธรรมที่เหมาะสมมีคติสอนใจด้านคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในช่วงหัวค่ำ ในเวลาเดียวกัน ควรมีหน่วยงานคอยควบคุมตรวจสอบและลงโทษการเสนอรายการ สิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนภาพยนตร์ที่ขัดหรือทำลายคุณธรรม

8) **ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน** เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนย่อมรู้ปัญหา สาเหตุ และแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในชุมชน จึงมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม เป็นที่น่าสังเกตว่า ในโลกแห่งความเป็นจริง มีผู้นำชุมชนหรือมีผู้นำที่เป็นมือสมัครเล่นมากมาย แต่มีผู้นำที่แท้จริงหรือผู้นำมืออาชีพเพียงน้อยนิด ผู้นำมืออาชีพที่บริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมจะมีลักษณะสำคัญ เช่น

- 8.1) มีคุณภาพและคุณธรรม มีอุดมการณ์เพื่อชุมชนหรือเพื่อส่วนรวม
- 8.2) เห็นคุณค่าและความสำคัญของประชาชน
- 8.3) เป็นนักประชาธิปไตยที่สนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 8.4) มีความพร้อม
- 8.5) เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง
- 8.6) รู้จักนำกลยุทธ์มาใช้ให้ประสบผลสำเร็จ
- 8.7) รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า

สำหรับประชาชนในชุมชนก็มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมด้วย โดยเฉพาะเมื่อประเทศชาติและชุมชนยึดถือการปกครองระบอบประชาธิปไตยและ

การกระจายอำนาจ เช่น รัฐธรรมนูญบัญญัติให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีสิทธิเข้าชื่อกันเพื่อให้รัฐสภาพิจารณาร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับชาติได้ และรัฐธรรมนูญได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเรียกร้องภายในขอบเขตของกฎหมายเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมด้วย

ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างมากในการล้อมกรอบให้เด็กและเยาวชนมีระเบียบวินัย มีความสามัคคี ร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยผู้นำและประชาชนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดกิจกรรม กีฬา ดนตรี และการบำเพ็ญคุณประโยชน์ที่ส่งเสริมคุณธรรม โดยจัดกีฬาเพื่อส่งเสริมความสามัคคี จัดดนตรีร้องเพลงเพื่อชีวิต ชื่นชมธรรมชาติ ส่งเสริมการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของชุมชนและประเทศชาติ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมที่ผู้ใหญ่ ให้นำเด็กและเยาวชนไปบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ และผู้ประสพภัย เป็นต้น

9) บิดามารดา ครูอาจารย์ และพระ เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ที่บ้าน โรงเรียน และวัด เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องนับถือว่ามีแนวโน้มเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นผู้เผยแพร่คุณธรรม จึงมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับชุมชน

10) อิทธิพลของกระแสโลก การติดต่อกับต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ เช่น การติดต่อค้าขายและรับเทคโนโลยีที่ทันสมัยจากต่างประเทศ ด้านสังคม เช่น การไปศึกษาต่อต่างประเทศและการรับวัฒนธรรมการแต่งกาย ส่วนด้านการเมือง เช่น การรับระบบการเมืองการปกครองและการบริหาร เหล่านี้ ทำให้อิทธิพลของกระแสโลกเข้าสู่ประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก อิทธิพลของกระแสโลกจึงเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับชาติและระดับชุมชนของไทย อิทธิพลของกระแสโลกที่สำคัญ เช่น

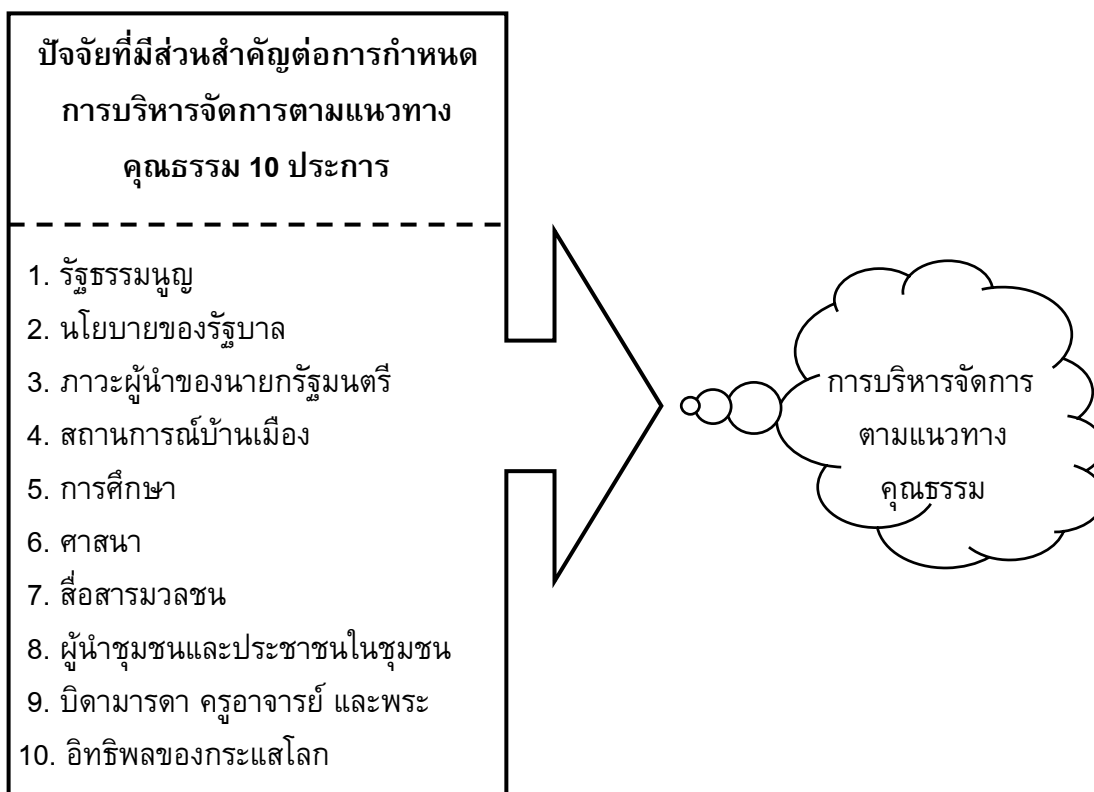
10.1) การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (good governance)

10.2) จิตสำนึกเพื่อสังคม (social consciousness) จิตสำนึกเพื่อชุมชน (sense of community) หรือจิตสำนึกที่เห็นคุณค่าของสังคม (sense of social awareness) หรือจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อส่วนรวม (sense of social responsibility)

10.3) สิทธิและความรับผิดชอบต่อชุมชน (community rights and responsibility)

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมทั้งในระดับชาติและในระดับชุมชน ที่สำคัญมี 10 ประการดังกล่าว โดยอาจนำทุกประการหรือบางประการไปใช้สำหรับเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมได้ โปรดดูภาพที่ 3.2

ภาพที่ 3.2 ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ

ภาพที่ 6 ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการ
ตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ

3.3 การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายในชุมชน

ดังที่ได้นำเสนอไว้แล้วข้างต้นว่า ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน มี 3 ประการ ได้แก่ (1) การเน้นคุณธรรมในระดับบุคคลโดยไม่เชื่อมโยงและไม่ให้ความสำคัญของคุณธรรมในระดับโครงสร้างมากเท่าที่ควร (2) การขาดระบบหรือโครงสร้างรองรับการทำคุณงามความดี และ (3) การให้ความสำคัญกับการสอนคุณธรรม โดยละเลยการกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติจริง และการกล่อมเกลาโดยชุมชน ดังนั้น ในหัวข้อนี้จึงเป็นการเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายในชุมชนรวม 3 ประการเช่นเดียวกันเพื่อให้สอดคล้องกัน พร้อมกันนี้ เพื่อช่วยเพิ่มความเข้าใจ จึงได้เสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพิ่มอีก 2 ประการ ได้แก่ (4) แนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน และ (5) แนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน

3.3.1 ปัญหา คือ การเห็นคุณธรรมในระดับบุคคลโดยไม่เชื่อมโยงและไม่ให้ความสำคัญของคุณธรรมในระดับโครงสร้างมากเท่าที่ควร

สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหานี้ อาจดำเนินการโดยรัฐบาลหรือชุมชนควรให้ความสนใจกับการส่งเสริมคุณธรรมในระดับบุคคลและระดับโครงสร้าง โดยส่งเสริมไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกัน และควบคู่กันไป เช่น ขณะที่บิดามารดา ครูอาจารย์ และพระในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนประกอบคุณงามความดีในระดับบุคคล สื่อทั้งหลาย สังคม หรือรัฐบาลก็ควรส่งเสริมการประกอบคุณงามความดีในระดับชาติไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกัน และควบคู่กันไปด้วย โดยอาจดำเนินการโดยรัฐบาลควรออกกฎหมายให้สื่อทั้งหลาย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์ เพิ่มเวลาในประชาสัมพันธ์ด้านคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต การเสียสละ และความกตัญญูโดยยกตัวอย่างทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ เพิ่มมากขึ้น ในเวลาเดียวกัน ก็มีหน่วยงานหรือเจ้าภาพที่ชัดเจนในการคอยเฝ้าระวัง สอดส่องดูแลการกระทำ ตลอดจนลงโทษประชาชนที่ทำลายคุณธรรมพร้อมกับประชาสัมพันธ์ให้ทราบและเข้าใจทั่วกันด้วย

3.3.2 ปัญหา คือ การขาดระบบหรือโครงสร้างรองรับการทำคุณงามความดี

สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหานี้ อาจดำเนินการโดยรัฐบาลและชุมชนควรเพิ่มระบบหรือโครงสร้างเพื่อรองรับการทำคุณงามความดีให้มากขึ้น โดยกระจายไปสู่ทุกชุมชน ให้สื่อต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยงานปกครองท้องถิ่นทั่วประเทศได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง อีกทั้งชุมชนหรือสังคมควรให้ความสำคัญหรือยกย่องกับการทำคุณงามความดีของบุคคลในระดับล่างเพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญคือ การให้ความสำคัญหรือยกย่องนั้น มิใช่เน้นไปที่บุคคลที่ร่ำรวยหรือมีชื่อเสียงอยู่แล้ว แต่ควรเน้นไปที่ประชาชนทั่วไปให้มากขึ้นและกระจายไปทั่วทุกชุมชน

3.3.3 ปัญหา คือ การให้ความสำคัญกับการสอนคุณธรรม โดยละเลยการกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติจริง และการกลม่อเมลาโดยชุมชน

สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหานี้ อาจดำเนินการโดยให้ความสำคัญกับการกระตุ้นให้บุคคลหรือประชาชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการลงมือปฏิบัติจริงเพิ่มมากขึ้น เน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีหรือวิชาการ โดยควรอบรมสั่งสอนคุณธรรมในสิ่งที่เป็นไปได้ ใกล้ตัว และทำได้จริง เช่น สอนความกตัญญู การเสียสละ การประหยัด และอดออมภายในครอบครัว ไม่ล็กเล็ขโมยน้อยหรือเล่นการพนันในบ้านในโรงเรียน พร้อมกับยกตัวอย่างคนดีและคนไม่ดีในระดับชุมชนและในระดับประเทศให้เห็นอย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน ผู้นำชุมชน ครูอาจารย์ และพ่อแม่ควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีอย่างต่อเนื่องด้วย ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลและชุมชนควรจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมที่น่าสนใจหรือรณรงค์

อย่างต่อเนื่องผ่านทางสื่อทั้งหลาย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์ เพื่อหล่อหลอมกล่อมเกลาเด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนให้ทำคุณงามความดี พร้อมกับยกย่องคนดี และนินทา ประณาม และไม่สนับสนุนคนเลวให้ปรากฏเป็นประจำ

การหล่อหลอมกล่อมเกลาของชุมชนในเรื่องคุณธรรมสามารถทำได้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อช่วยให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้คุณธรรมได้ด้วยตนเอง เช่น เรียนรู้จากสภาพความเป็นจริง หรือเรียนรู้จากการปฏิบัติและประสบการณ์ตรง เช่น การไปเป็นอาสาสมัคร โดยครูอาจารย์เป็นเพียงผู้ชี้แนะ หรือตั้งคำถามให้เด็กและเยาวชนคิด นอกจากนี้ กระบวนการกลุ่มก็มีประโยชน์อย่างมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน จนเห็นประโยชน์ของการร่วมมือกัน เกิดความเห็นใจกัน หรือเห็นคุณค่าของความหลากหลาย จนเกิดความใจกว้าง เคารพ และให้เกียรติกันมากขึ้น

3.3.4 แนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน นอกจากแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว การพัฒนาการบริหารตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายในชุมชน อาจดำเนินการตามแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1) ส่งเสริมให้ผู้นำทุกระดับประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าผู้นำไม่ตั้งอยู่ในคุณธรรม บ้านเมืองและชุมชนย่อมเสียหาย เพราะการประพฤติปฏิบัติที่ดีงามเป็นประจำหรือการมีคุณธรรมของผู้นำย่อมเป็นแบบอย่างและส่งผลต่อทุกส่วนของชุมชน ฉะนั้น ผู้นำทุกระดับ นับตั้งแต่นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี ลงไปจนถึงหัวหน้าครอบครัว และผู้นำชุมชน ควรได้รับการส่งเสริมให้ประพฤติปฏิบัติดีงามเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี รวมตลอดถึงการนำการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมไปใช้ด้วย

2) ส่งเสริมครอบครัวอบอุ่น การอยู่กันเป็นครอบครัวที่อบอุ่นจะช่วยผดุงและส่งเสริมคุณธรรม เด็กและเยาวชนที่ไม่ได้อยู่รวมกันเป็นครอบครัวย่อมขาดความอบอุ่นและมีความเสี่ยงต่อความแตกแยกในครอบครัว เช่น คนงานต่างจังหวัดที่ต้องจากครอบครัวและมาทำงานอยู่ในโรงงานเพราะความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงควรสนับสนุนให้อยู่ด้วยกันทั้งครอบครัว

3) ส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็งจะช่วยผดุงและเผยแพร่คุณธรรม ดังนั้น จึงต้องส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันภายในชุมชนเพื่อร่วมคิดร่วมทำและดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย ในทุกชุมชนและพยายามให้ครอบครัวทุกเรื่องเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือส่วนรวม

4) ส่งเสริมการประกอบอาชีพสุจริต หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนได้รับการส่งเสริมให้ประกอบอาชีพที่สุจริตเต็มพื้นที่จะเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข โดยการประกอบอาชีพจะต้องไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ การประกอบอาชีพที่สุจริตเต็มพื้นที่จะช่วยผสมผสานคุณธรรมหรือการคิดและทำคุณงามความดีของประชาชนในชุมชน

5) ส่งเสริมการพัฒนาจิตให้เป็นวิถีชีวิตพร้อมกับจัดกิจกรรมส่งเสริม

ด้วย การพัฒนาประชาชนในชุมชนทำได้ทั้งการพัฒนาด้านวัตถุและการพัฒนาด้านจิตใจ โดยการพัฒนาด้านวัตถุ จะทำให้ประชาชนมีคุณธรรม ขณะที่การพัฒนาด้านจิตใจ จะทำให้ประชาชนมีคุณภาพ แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า การพัฒนาด้านจิตใจหรือการพัฒนาจิตไม่ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ประชาชนขาดคุณธรรม ดังนั้น จึงควรส่งเสริมการพัฒนาจิตอย่างต่อเนื่องให้เป็นวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยดำเนินการทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน รวมตลอดทั้งส่งเสริมให้มีศูนย์พัฒนาจิตทั้งที่เป็นสถาบันทางศาสนา หรือที่จัดตั้งขึ้นโดยชมร่วาส เช่น ศูนย์ปฏิบัติธรรม และเพื่อให้การพัฒนาจิตบังเกิดผลอย่างชัดเจนมากขึ้น จึงควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตด้วย ตัวอย่างเช่น จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมจิตวิญญาณของการเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น โดยรัฐบาลและชุมชนควรมีนโยบายส่งเสริมประชาชนในชุมชน นับตั้งแต่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ รวมทั้งพ่อค่านักธุรกิจ ใช้ช่วงเวลาหนึ่งในแต่ละปีสมัครเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชน

6) ส่งเสริมเด็กและเยาวชน โดยหลักการ การพัฒนาการบริหารจัดการ

ตามแนวทางคุณธรรมภายในชุมชนควรส่งเสริมประชาชนทุกคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ควรเน้นการดำเนินงานหรือการส่งเสริมไปที่เด็กและเยาวชนมากเป็นพิเศษ เพราะเด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญของชุมชนและประเทศชาติต่อไป การส่งเสริมเด็กและเยาวชนเรื่องคุณธรรม อาจดำเนินงานโดย

6.1) เสริมสร้างกิจกรรมให้บิดามารดาและผู้ปกครองเป็นศาสนิกชนที่ดีและนำไปอบรมสั่งสอนบุตรให้เห็นคุณค่าของการเป็นคนดีมีคุณธรรม

6.2) พัฒนารูปแบบสื่อการเรียนการสอน และเทคนิคการสอนคุณธรรมแก่ครูอาจารย์ และพระทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษาให้น่าสนใจและนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวัน

6.3) ปลุกฝังคุณธรรมหรือค่านิยมของความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัดอดทนให้แก่เด็กและเยาวชน

6.4) สนับสนุนการจัดศาสนพิธีเพื่อให้เกิดความเข้าใจในศาสนาและคุณธรรมอย่างถูกต้อง

6.5) สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนที่นับถือศาสนาพุทธหรือศาสนาอื่นได้บวชเรียนในศาสนานั้น ๆ

6.6) ส่งเสริมการทำกิจกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีไทยให้แก่เด็กและเยาวชนทั้งในโรงเรียนและในชุมชน

6.7) เสริมสร้างกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ดำรงชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ดีงาม มีความกตัญญู ความรับผิดชอบ

เห็นและเข้าใจถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งมีแนวคิดที่ดีต่อการอนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป

7) ส่งเสริมการประสานงานของหน่วยงานอย่างเป็นทางการเป็นเครือข่าย เป็นการสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมได้เชื่อมประสานหรือติดต่อกันอย่างเป็นทางการเป็นเครือข่าย โดยมีหน่วยงานกลาง หรือหน่วยงานแกนนำ ต่อจากนั้น จึงแผ่ขยายเครือข่ายให้กว้างขวางและครอบคลุมชุมชนเพิ่มมากขึ้น ๆ

8) เสนอแนะนโยบายส่งเสริมคุณธรรม ควรดำเนินการในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชนและระดับชาติ การมีนโยบายที่ชัดเจนของชุมชนทุกระดับและในระดับชาติจะมีส่วนช่วยให้การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมประสบผลสำเร็จ นโยบายที่ชัดเจนจะนำไปสู่การกำหนดแผนพัฒนาคุณธรรมของชุมชนที่สอดคล้องกับนโยบายนั้น ดังนั้น จึงควรร่วมกันเสนอแนะนโยบายส่งเสริมคุณธรรมให้กว้างขวางในทุกระดับ และหลังจากน่านโยบายไปปฏิบัติแล้ว ควรมีการประเมินผลด้วย

9) ส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษา แก่นความรู้ เทคโนโลยี และ การศึกษาวิจัย รัฐบาลและทุกชุมชนควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมในเรื่องดังกล่าวนี้ กล่าวคือ

9.1) ส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาตามแนวทางคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น ส่งเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับการพัฒนาด้านจิตใจและการประกอบคุณงามความดี โดยสอดแทรกไว้ในทุกหลักสูตรเท่าที่จะทำได้ สนับสนุนการเรียนการสอนที่ยกย่องคนดีที่ประกอบคุณงามความดีต่อชุมชนเป็นประจำ สร้างฐานข้อมูลหรือแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวทางคุณธรรมและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง พยายามส่งเสริมการจัดการศึกษาเรื่องคุณธรรมทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการให้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั่วทุกชุมชนและทั่วประเทศ

9.2) ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้หรือแก่นความรู้ของคุณธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ส่วนหนึ่งได้มาจากการทำวิจัย การเรียนถูกเรียนผิด และการลงมือปฏิบัติจริง

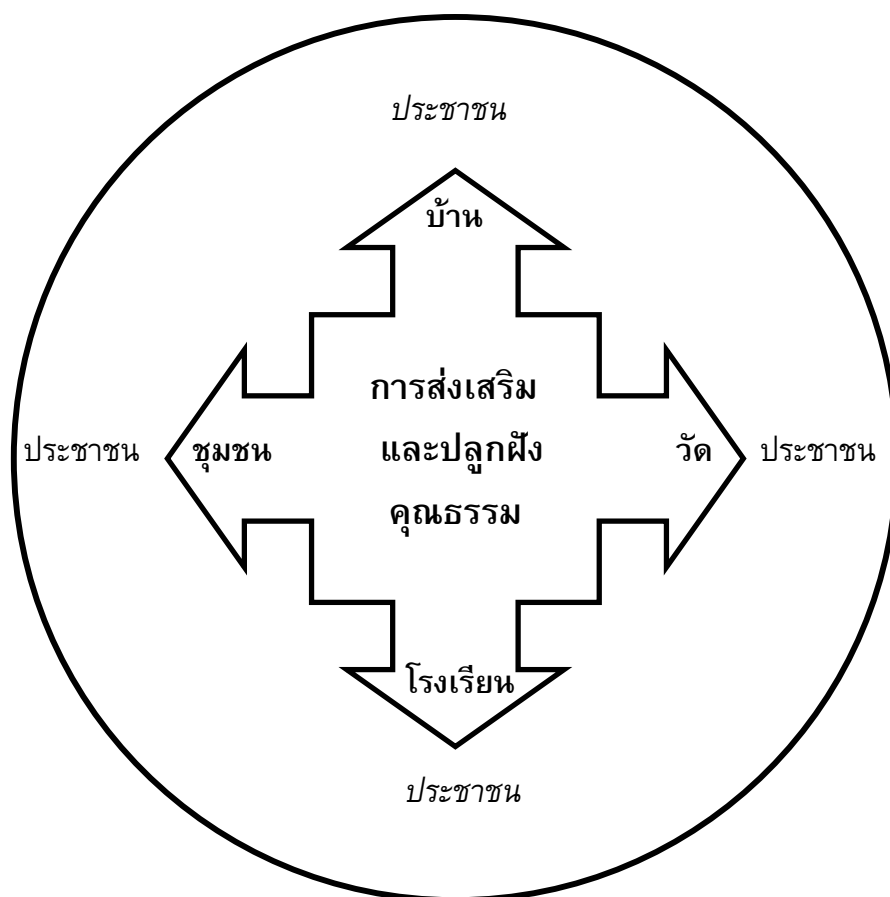
9.3) ส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม ซึ่งรวมทั้งการพัฒนาแหล่งข้อมูลของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม และการพัฒนาสื่อที่ทันสมัย เช่น อินเทอร์เน็ต เพื่อให้บริการและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมต่อสาธารณะด้วย

9.4) ส่งเสริมการศึกษาวิจัยและพัฒนาที่เน้นเรื่องคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น การพัฒนารูปแบบและกระบวนการปลูกฝังความคิดและการกระทำที่ส่งเสริมคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน บัณฑิตที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมของเด็กและเยาวชน ปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม การเปรียบเทียบการ

บริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของไทยกับต่างประเทศ ตลอดจนแนวโน้มการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของไทย เหล่านี้เป็นต้น

10) ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์จำเป็นและสำคัญมากขึ้น ก่อปรกกับการประกอบคุณงามความดีของประชาชน หากไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ประชาชนทั่วไปก็จะไม่เห็นแบบอย่างที่ดีงาม ดังนั้น จึงควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อทั้งหลายเพื่อส่งเสริมเรื่องคุณงามความดีอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง

3.3.5 แนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน เป็นหน่วยหรือแหล่งส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนที่สำคัญควบคู่กับประชาชนและประเทศไทยสืบต่อกันมาช้านาน ทั้งหมดนี้ต่างมีความสัมพันธ์กันและไม่อาจแยกออกจากกันได้ง่าย นอกจากนั้น บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ยังมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชนด้วยเสมอ โปรดดูภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ที่มีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชน

สำหรับแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แก่ เด็กและเยาวชน ของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน มีดังนี้

1) บ้าน หรือครอบครัว ซึ่งครอบคลุมถึงพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบุคคลอื่นที่อาศัยอยู่ในบ้านหรือในครอบครัว บ้านมีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันรวมไปถึงอนาคตด้วย บ้านเป็นจุดเริ่มต้นของการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการให้การศึกษาหรืออบรมคุณธรรมแก่เด็กและเยาวชน โดยควรชี้แจงให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักบาปบุญ คุณโทษ ให้ความรักความเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนดูแลความคิดและการกระทำ เสริมสร้างความเป็นคนคิดดีทำดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

สำหรับแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของบ้านควรดำเนินการ ดังนี้

1.1) ผู้ใหญ่ควรอบรม สั่งสอน ปลูกฝังความรู้และการเรียนรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน

1.2) ผู้ใหญ่ควรเอาใจใส่ดูแล ให้ความสนใจอย่างใกล้ชิด มีความสัมพันธ์ที่ดี ให้คำแนะนำและช่วยเหลือเด็กและเยาวชน

1.3) ผู้ใหญ่ควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

2) วัด หรือพระ รวมตลอดทั้งศาสนสถานและนักบวชของศาสนาอื่น มีความสำคัญต่อคนไทยสืบต่อกันมานาน แต่เดิมที่วัดยังเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน เด็กไปอยู่วัดเพื่อปรนนิบัติพระ ได้เรียนหนังสือ และได้รับการปลูกฝังคุณธรรมพร้อมกันไปด้วย เมื่อถึงวัยบวชเป็นสามเณร พ่อแม่ก็จะจัดให้บรรพชาเป็นสามเณร และเมื่อถึงวัยจะเป็นพระ ก็จะได้รับ การอุปสมบทเป็นพระ การส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมส่วนใหญ่จะเน้นคุณธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยพ่อแม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว การอบรมสั่งสอนส่วนใหญ่กระทำโดยพระ เน้นเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นการวางกรอบให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และละเว้นความชั่ว

ในอดีต สังคมไทยให้ความสำคัญกับผู้อุปสมบทเป็นพระมาก เรียกผู้ผ่านการอุปสมบทว่า “บัณฑิต” ซึ่งหมายถึง ผู้รู้ผิดชอบชั่วดี พ่อแม่ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็จะปลูกฝังศรัทธาข้อนี้ให้เด็กและเยาวชนด้วย ดังนั้น เมื่อเด็กและเยาวชนไปบวชจึงเป็นการบวชโดยมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน การอบรมสั่งสอนคุณธรรมจึงได้ผลดี ต่อมาสภาพสังคมเปลี่ยนไป โดยเฉพาะเมื่อรัฐได้แยกการศึกษาสำหรับประชาชนออกจากวัดไปจัดเองตามแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา บทบาทของวัดและพระในด้านการศึกษาลดน้อยลง เห็นได้จากทุกวันนี้ แม้จะมีโรงเรียนเป็นจำนวนมากตั้งอยู่ในเขตของวัด แต่หลายโรงเรียนก็ไม่ได้เคยอาราธนาพระไปอบรมสั่งสอน

คุณธรรมแก่เด็กและเยาวชน อาจมีบ้างเป็นครั้งคราวเมื่อเป็นวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น จากระบบ การศึกษาสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก เด็กและเยาวชนต้องใช้เวลาศึกษาในโรงเรียนหลายปี ในส่วน ของพ่อแม่ก็ใช้เวลาทำมาหากินมากขึ้น ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาการสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ ทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อถือในสิ่งที่ตนเห็น และเชื่อในเหตุผลมากขึ้น การสอน คุณธรรมที่เดิมอยู่บนรากฐานของความศรัทธาจึงได้รับผลกระทบซึ่งรวมทั้งการอุปสมบทก็มี ประชาชนศรัทธาน้อยลง เช่นนี้ ทำให้ผู้ผ่านการอุปสมบทเป็นบัณฑิตมีแนวโน้มลดลงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในชุมชนเมือง

สำหรับแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของวัดควร ดำเนินการ ดังนี้

2.1) วัดควรสร้างจิตสำนึกให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนเห็นถึง ความสำคัญของวัดและเข้าร่วมกิจกรรม มาใช้ประโยชน์จากวัด มาฟังเทศน์ฟังธรรมเพื่อให้เกิดความ ร่วมเย็นเป็นสุขในจิตใจ และมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนา หาก ประชาชนไม่เข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ หรือไม่บวชเรียน การปลูกฝังคุณธรรมโดยผ่านวัดนั้นก็จะมี เกิดขึ้น ลักษณะนี้แตกต่างไปจากการปลูกฝังคุณธรรมโดยบ้านและโรงเรียนที่ประชาชนไม่อาจ หลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้มีการปลูกฝังคุณธรรมโดยผ่านวัดให้เพิ่มมากขึ้น

2.2) วัดควรจัดโครงการฝึกอบรมพระสงฆ์ให้มีความรู้ คุณภาพ และมีมาตรฐานในการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมแก่ประชาชนเพิ่มมากขึ้น

2.3) วัดควรพัฒนาหลักสูตรหรือเนื้อหาสาระที่ใช้ในการส่งเสริม และปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนให้สมบูรณ์ ทันสมัย นำไปประยุกต์ง่าย และเข้าใจได้ง่าย พร้อมกับมี การประเมินผลหลักสูตรหรือเนื้อหาสาระที่นำไปใช้ในการส่งเสริมและปลูกฝังด้วย

2.4) วัดควรดำเนินงานในลักษณะที่เป็นเครือข่าย ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ และทำกิจกรรมร่วมกัน

2.5) วัดควรทำหน้าที่สำคัญในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้าน การเผยแพร่คุณธรรม

3) โรงเรียน ในระยะแรก การสอนและอบรมคุณธรรมในชุมชนของ โรงเรียนมีลักษณะสำคัญ คือ ครูอาจารย์หรือผู้สอนเด็กและเยาวชนโดยจะนำหลักพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ศาสนพิธี ศิล และธรรมะต่าง ๆ มาประยุกต์และผสมผสานกับความรู้ด้านการศึกษา ใน ระยะต่อมา เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการสอนคุณธรรม หน่วยงานด้านการศึกษา เช่น กรมวิชาการได้ สร้างเครื่องมือวัดระดับการพัฒนาทางคุณธรรม และการศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบของการสอน การ เสริมสร้าง และการพัฒนาทางคุณธรรม นอกจากนั้น ยังได้จัดตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักการและ วิธีการสอนคุณธรรมสำหรับใช้สอนนักเรียน นักศึกษา และประชาชน รวมทั้งกำหนดคุณธรรมที่จะ ต้องปลูกฝังแก่คนไทยไว้ 10 ประการ ดังนี้

หนึ่ง มีระเบียบวินัย
สอง มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม
สาม ขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ
สี่ สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
ห้า รู้จักคิดริเริ่ม วิจัย และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
หก กระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและ
 เทิดทูน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
เจ็ด มีพละนาถัยสมบรูณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ
แปด รู้จักฟังตนเอง และมีอุดมคติ
เก้า มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากร
 ของชาติ
สิบ มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญ และ
 สามัคคีกัน

สำหรับแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของโรงเรียน ครู
 อาจารย์หรือผู้สอนควรดำเนินการ ดังนี้

- 3.1) อบรม สั่งสอน ชี้นำวิชาการด้านคุณธรรม และให้ความรู้
 เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและสุจริต และสนับสนุนให้มีการเรียนรู้คุณธรรมด้วยตนเอง
- 3.2) สนับสนุนให้มีการเข้าค่ายคุณธรรมเพื่อเรียนรู้คุณธรรมทั้งใน
 ทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ
- 3.3) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดและทำความดีเป็นประจำ เช่น
 สวดมนต์ ทำบุญ ไส้บาตร หรือทำทานแก่ผู้ยากไร้เป็นประจำ
- 3.4) ยกย่องเด็กและเยาวชนที่ประพฤติปฏิบัติดีงามเป็นประจำ
- 3.5) ครูอาจารย์หรือผู้สอนควรประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีใน
 การคิดและทำคุณงามความดี

4) ชุมชน หรือท้องถิ่น มีบทบาทในการสร้างชุมชนคุณธรรม หรือส่งเสริม
 และปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนโดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้และสามารถปฏิบัติได้จริงผ่านกิจกรรมที่ทำ
 ร่วมกันในชุมชน สร้างความคิดที่เป็นแกนกลาง โดยชุมชนหรือท้องถิ่นต้องเป็นแกนนำในการบริหาร
 จัดการตามแนวทางคุณธรรมพร้อมกับจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ช่วยสอดส่องดู
 แลคุณธรรมของประชาชนภายในชุมชน และส่งเสริมข้อมูลข่าวสารด้านคุณธรรมให้แก่ประชาชน
 นอกจากนั้น ชุมชนควรสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบที่มีพื้นฐานอยู่บนความเสมอภาค โดย
 สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน สร้างพลังใน

การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนตามแนวทางคุณธรรม เช่น การมีความสัมพันธ์ที่ดี ความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน อันเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคุณธรรมที่ประชาชนปรารถนา

หลังจากศึกษาความสำคัญและแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนข้างต้นแล้ว ทำให้กล่าวได้ว่า มี “จุดร่วมที่บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนควรยึดถือเป็นแนวทางสำหรับส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน 10 ประการ” ได้แก่

- 1) จัดการหรือดำเนินงานร่วมกันแบบบูรณาการหรือแบบผสมผสาน
- 2) ร่วมกันรับผิดชอบ
- 3) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 4) แบ่งหน้าที่กันทำอย่างชัดเจน
- 5) ติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นเครือข่าย
- 6) มีนโยบายและการดำเนินงานส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมไปในทิศทางเดียวกัน
- 7) เน้นการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติได้จริง
- 8) ร่วมกันเฝ้าระวัง สอดส่องดูแล และป้องกันมิให้เกิดการฝ่าฝืนคุณธรรม
- 9) ประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดี และ
- 10) นำกระบวนการดำเนินงานสำหรับการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชน 5 ขั้นตอน ไปประยุกต์ใช้ ได้แก่

ขั้นตอนที่หนึ่ง การคิดหรือการวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งครอบคลุมเรื่องที่สำคัญ เช่น กำหนดบุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ กำหนดงบประมาณที่จะต้องใช้จ่าย กำหนดงานและขั้นตอนในการดำเนินงาน ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างครอบคลุมและครบถ้วน

ขั้นตอนที่สอง การสอนความรู้ทางวิชาการเพื่อให้มีความรู้ หมายถึง การสอนให้มีความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับคุณธรรม และสอนแนวทางการปฏิบัติ

ขั้นตอนที่สาม การสอนแนวทางหรือวิธีปฏิบัติเพื่อให้ปฏิบัติเป็น หมายถึง การสอนหรือแนะนำให้เห็นอย่างชัดเจนครบถ้วน ทุกขั้นตอนว่า การประพฤติปฏิบัติที่ดีที่งามทำอะไร เพื่อให้ผู้สอนปฏิบัติเป็น และได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวรอบตัว

ขั้นตอนที่สี่ การทำตัวเป็นแบบอย่าง หมายถึง ผู้สอนดำรงตน และดำเนินชีวิตตามแนวทางที่สอน เช่น ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน และเสียสละเพื่อส่วนรวม รวมทั้งผู้สอนมีจิตใจหรือมีอุดมการณ์มุ่งมั่นที่จะหล่อหลอมกลมกล่อมเกลาให้ผู้ถูกสอนเป็นคนที่คิดและทำในสิ่งที่ดีงามเป็นประจำเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ขั้นตอนที่ห้า การประเมินผล หมายถึง ผู้สอนทำการประเมินผลว่า ขั้นตอนหนึ่ง ถึง ขั้นตอนี่สี่ ที่ได้ดำเนินงานไปแล้วนั้น มีข้อดีข้อเสียอย่างไร ได้ผลมากน้อยเพียงใด ควรแก้ไขปรับปรุงในเรื่องใดบ้าง ทั้งนี้ เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

ไม่เพียงบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น ในชุมชนยังมีภาคเอกชน เช่น พ่อค้านักธุรกิจ หรือผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ อีกด้วย ดังนั้น จึงควรนำมากล่าวไว้ในที่นี้ด้วย โดยแนวทางการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนของภาคเอกชน มีดังนี้

1) ภาคเอกชนควรจัดหรือดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมในชุมชนขึ้นเองอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการขายสินค้าราคาถูกหรือลดราคาสินค้าเพื่อช่วยเหลือผู้ยากจน

2) ภาคเอกชนควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมหรือการประกอบคุณงามความดีโดยร่วมมือกัน 2 ฝ่าย กับโรงเรียน เช่น โครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพสุจริตแก่เด็กนักเรียน โดยเปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนไปฝึกงานในสถานประกอบการหรือโรงงาน หรือร่วมมือกัน 4 ฝ่าย กับวัด เช่น โครงการปฏิบัติธรรม การฝึกสมาธิ หรือจัดโครงการร่วมมือกับทุกฝ่ายก็ได้

3) ภาคเอกชนต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมคุณธรรม เช่น ไม่ค้ำกำไรเกินควร ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบ ประกอบอาชีพด้วยความมีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ตลอดจนจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือคนยากจน เป็นต้น

ในส่วนของหน่วยงานภายนอกชุมชน โดยเฉพาะภาครัฐ รัฐบาลควรสนับสนุนให้มีนโยบายส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง พร้อมกับสนับสนุนให้นักบริหารจัดการทุกระดับควรมีความรู้เรื่องคุณธรรม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายนอกชุมชน

ดังที่ได้นำเสนอไว้แล้วข้างต้นว่า ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายในชุมชน มี 2 ปัญหา ในหัวข้อนี้จึงเป็นการเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายนอกชุมชนรวม 2 ประการเช่นกันเพื่อให้สอดคล้องกัน กล่าวคือ

3.4.1 ปัญหา คือ การครอบงำของกระแสเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยม ที่มาจากภายนอกประเทศ

สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดจากปัญหาภายนอกชุมชน อาจดำเนินการโดยรัฐบาลและชุมชนควรจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ และควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนหรือจากภายนอกประเทศที่ทำลายคุณธรรมของไทยที่ผ่านมาทางสื่อ

ทั้งหลาย รวมทั้งอินเทอร์เน็ตให้รัดกุมมากขึ้นพร้อมกับมีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างเคร่งครัด ในเวลาเดียวกัน ก็ต้องปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ประชาชนเพิ่มมากขึ้นด้วยเพื่อเป็นเกราะป้องกันกระแสจากภายนอกประเทศดังกล่าว

3.4.2 ปัญหา คือ การครอบงำของระบบ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน

สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดจากปัญหาภายนอกชุมชน อาจดำเนินการในทำนองเดียวกับแนวทางการพัฒนาการครอบงำของกระแสเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ รัฐบาลและชุมชนควรส่งเสริมการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมให้กว้างขวางและครอบคลุมพื้นที่ทุกชุมชน พร้อมกับปรับปรุงระบบ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชนไปในทิศทางที่สอดคล้องกับการส่งเสริมการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมในระดับบุคคลด้วย

3.5 การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของประชาชนทั่วไป พ่อค้า นักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

เป็นการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการ การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ตามแนวทางคุณธรรม ซึ่งหมายถึง การคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมของประชาชนทั่วไป พ่อค้านักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามลำดับ โดยทุกข้อหรือทุกประเด็นที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ บุคคลที่เกี่ยวข้องต้องคิดและทำเป็นประจำจนเคยชินหรือจนเป็นนิสัยอย่างชัดเจน จึงจะได้ชื่อว่าเป็นคนที่มีคุณธรรมอย่างแท้จริง

3.5.1 แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของประชาชนทั่วไป มีดังนี้

- 1) ประกอบอาชีพอย่างสุจริต
- 2) ฝึกนิสัยการประหยัด และออม ทั้งคนจน คนรวยและคนเคยรวย
- 3) ปรับพฤติกรรมกรรมการบริโภค โดยเน้นจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด โดยเฉพาะสาธารณูปโภค
- 4) เสียภาษี และร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนของตนเอง
- 5) เผยแพร่วัฒนธรรมไทย เอื้อเฟื้อและสร้างความประทับใจต่อผู้มาเยือน
- 6) อดทนและมุ่งมั่นในการประกอบอาชีพที่สุจริต
- 7) บริโภคแต่สิ่งที่จำเป็นต่อร่างกาย และออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬาที่ประหยัดอย่างสม่ำเสมอ
- 8) ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

3.5.2 แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของพ่อค้า นักธุรกิจ มีดังนี้

- 1) รักษาความสัจ ความเป็นธรรมและสร้างความมั่นใจให้กับลูกค้าหรือ
ผู้บริโภค
- 2) ไม่เอาเปรียบพนักงาน ผู้บริโภค หรือผู้รับบริการ ตลอดจนชุมชน
- 3) อนุเคราะห์ผู้ยากไร้ สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส เคารพผู้อาวุโสและนักบวช
- 4) ไม่กอบโกยหรือฉวยโอกาสด้วยการกักตุนสินค้า หรือค้ากำไรเกินควร
- 5) ไม่เลียงภษาหรือทำผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจการของตนเอง
- 6) มุ่งมั่นผลิตสินค้าหรือการบริการที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานสากล
- 7) ปกป้อง รักษาชื่อเสียงและศักดิ์ศรีของประเทศ และภูมิใจในความเป็นไทย
- 8) สำนึกและตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อม ไม่ฉวยโอกาสหรือสร้าง
ปัญหามลพิษที่เกิดจากการประกอบกิจการให้ชุมชนเดือดร้อน และไม่ทำผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.5.3 แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของ เจ้าหน้าที่ของรัฐ แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

- 1) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของเจ้าหน้าที่
ของรัฐ โดยใช้ “มาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ 7 ประการ” เป็นกรอบใน
การเสนอแนะ
- 2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของเจ้าหน้าที่
ของรัฐ โดยใช้ “หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ” เป็นกรอบใน
การเสนอแนะ
- 3) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของเจ้าหน้าที่
ของรัฐ โดยใช้ “หลักราชการ 10 ประการ” เป็นกรอบในการเสนอแนะ

1) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยใช้ “มาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ 7 ประการ”
เป็นกรอบในการเสนอแนะ ที่ผ่านมา หน่วยงานของรัฐได้จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและ
จริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐขึ้น เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้บริการ
แก่ประชาชน หากเจ้าหน้าที่ของรัฐบริหารจัดการหรือปฏิบัติราชการโดยขาดมาตรฐานทางคุณธรรม
และจริยธรรมย่อมส่งผลกระทบต่อความสะดวกรวดเร็วและการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน

1.1) การนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการหรือให้
บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ อดทน ความเป็นธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มี
น้ำใจ สุภาพ มีเมตตา ประหยัด อดออม และเป็นแบบอย่างที่ดีของหน่วยงานของรัฐ หากคิดและทำ

เช่นนี้ได้ พฤติกรรมที่ขาดความซื่อสัตย์สุจริต เช่น การเบียดบังทรัพย์สินของราชการหรือของผู้อื่นมาเป็นของตนเองจะไม่เกิดขึ้น ขณะเดียวกัน พฤติกรรมที่ดีก็จะเข้ามาแทนที่ เช่น การให้ความรู้ การช่วยเหลือประชาชน การให้บริการประชาชนด้วยความสุภาพ มีมนุษยสัมพันธ์อันดี มีน้ำใจ และมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่

1.2) การมีจิตสำนึกที่ดีงามในการบริหารจัดการหรือให้บริการ เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกคนต้องมีจิตสำนึกในการให้บริการในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อทางราชการและประชาชนโดยรวม กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้อาสาหรือสมัครใจเข้ามาปฏิบัติราชการเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน จึงจำเป็นต้องมีจิตสำนึกที่ดีงามในการให้อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชน รวมทั้งไม่ทำลายความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานของตนด้วยการประพฤติชั่ว ถ้าหากเจ้าหน้าที่ของรัฐทำได้ก็เชื่อได้ว่าจะช่วยสร้างความเจริญและยกมาตรฐานของประเทศให้สูงขึ้น

1.3) การวางตัวให้เหมาะสม เจ้าหน้าที่ของรัฐควรประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ควรทะเลาะเถียงยานอยากจะมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างหรูหราโอ้อ่า ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย หรือ “กินดีอยู่ดีอย่างเกินความพอดี” แต่ควรปรับเปลี่ยนให้มีพฤติกรรมประจำตัวในลักษณะที่ “กินอยู่แต่เพียงพอดี” รู้จักใช้จ่ายแต่เพียงพอดี รู้จักประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ่มเฟือย รวมทั้งมีความรักและสามัคคี

1.4) การไม่ใช้สถานะหรือตำแหน่งไปแสวงหาผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ใช้สถานะหรือตำแหน่งเข้าไต่ถามหรือแทรกแซงการบรรจุ แต่งตั้ง ย้าย โอน เลื่อนตำแหน่ง และเลื่อนขั้นเงินเดือนของเจ้าหน้าที่ของรัฐคนใด ในเวลาเดียวกัน ต้องไม่ยอมให้คู่สมรส ญาติสนิท บุคคลในครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดติดต่อการปฏิบัติหน้าที่ราชการของตนหรือผู้อื่น ไม่ยอมให้ผู้อื่นใช้ตำแหน่งหน้าที่ของตนเองโดยมิชอบ รวมถึงตลอดถึงการไม่เรียกร้องผลประโยชน์ในทางมิชอบ ซึ่งครอบคลุมถึงการไม่เรียกร้องของขวัญ ของกำนัล หรือประโยชน์อื่นใดจากบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ต่าง ๆ อันอาจเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน

1.5) การพบปะเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือประชาชนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งเอาใจใส่ทุกข์สุขและรับฟังเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนและริบหาทางช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ

1.6) การไม่ใช้และไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรปฏิบัติงานในลักษณะดังกล่าวเพื่อให้ผู้อื่นหรือประชาชนเข้าใจผิดโดยมุ่งหวังผลประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น

1.7) การแสดงความรับผิดชอบในการบริหารงานผิดพลาด
 เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝ่ายการเมืองควรแสดงความรับผิดชอบตามควรแก่กรณี เช่น ลาออกจากตำแหน่ง เมื่อปฏิบัติหน้าที่บกพร่องหรือผิดพลาดอย่างร้ายแรง

2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยใช้ “หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10
ประการ” เป็นกรอบในการเสนอแนะ ดังนี้

2.1) การรักษาความซื่อ เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการด้วยความจริงใจ บริสุทธิ์ใจ และไม่เสแสร้ง ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือประชาชน รวมไปถึงการบริหารจัดการด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน การให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกและให้บริการประชาชน พร้อมกับยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติเป็นหลัก

2.2) การรู้จักข่มใจตนเอง เจ้าหน้าที่ของรัฐควรควบคุมตนเองในเวลาที่มึนงงภายในและภายนอกมากระทบ พยายามฝึกใจของตนเองให้อยู่ในความนึกคิดที่บริสุทธิ์ใจ แน่วแน่มั่นคงและไม่หวั่นไหวในทางที่ไม่ดีไม่งาม

2.3) ความอดทน เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการด้วยความอดทน อดกลั้นต่อความโลภ โกรธ หลงทั้งกายวาจาใจ อดกลั้นต่อความยากลำบาก ไม่ท้อถอย ไม่หมดกำลังใจกำลังใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ราชการ ตลอดจนอดทนต่อความทุกข์และความเหน็ดเหนื่อยทั้งหลายทั้งปวง

2.4) การละความชั่ว เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรทำความชั่ว เช่น ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่สนับสนุนส่งเสริมปกป้องพวกพ้องในทางมิชอบ ไม่ปฏิบัติราชการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง และไม่ติดหรือหลงมัวเมากับอบายมุข เป็นต้น นักบริหารจัดการภาครัฐควร “ทำความดี” หรือปฏิบัติราชการแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประจำควบคู่ไปกับการ “ละความชั่ว” คือ ไม่ทำสิ่งที่เลวหรือไม่ทำความชั่ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ นักบริหารจัดการภาครัฐไม่ควร “ทำความดีควบคู่ไปกับการทำความชั่ว” ด้วย เช่น ปฏิบัติราชการด้วยความอดทนและซื่อสัตย์สุจริต ไม่เคยรับสินบนใด ๆ มาช้านาน ในเวลาเดียวกัน ก็ติดการพนันหรือติดสุราเรื้อรัง

2.5) การเสียสละ เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการในทิศทางที่ละความเห็นแก่ตัว ให้อภัยผู้อื่นในสิ่งที่ควรให้เพื่อความสุขและประโยชน์ของส่วนรวมหรือประชาชน

2.6) ความเมตตา เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการด้วยความปรารถนาที่จะให้ประชาชนมีความสุข รู้จักคิด พุด ทำ ด้วยความเมตตา รวมทั้งอำนวยความสะดวกและให้บริการประชาชนด้วยความเต็มใจ

2.7) ความสามัคคี เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการโดยยึดหลักความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กับเพื่อนร่วมงาน บุคลากรจากหน่วยงานอื่น และประชาชนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

2.8) ความสุจริต เจ้าหน้าที่ของรัฐควรประพฤติปฏิบัติตนและบริหารจัดการอย่างสุจริตทั้งในความคิด การพูด และการกระทำ รวมทั้งยึดมั่นในกฎกติกาและระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมกันเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ ให้บริการประชาชนด้วยความเสมอภาค นอกจากนี้แล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐควรปฏิบัติราชการด้วยความโปร่งใส เช่น ปฏิบัติงานและเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างเปิดเผยและเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบได้

2.9) ความเที่ยงธรรม เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการด้วยความถูกต้อง เที่ยงตรง มั่นคงอยู่ในเหตุในผล ประพฤติปฏิบัติตนและบริหารจัดการให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่หน่วยงานและสังคม อีกทั้งไม่ปฏิบัติราชการตามกระแส ตามอิทธิพล หรือตามอำนาจของบุคคลที่มีอำนาจ

2.10) การส่งเสริมคนดี เจ้าหน้าที่ของรัฐควรบริหารจัดการในทิศทางที่สนับสนุนคนดีที่มีทั้งคุณภาพและคุณธรรมให้เข้ามาอยู่ในตำแหน่งบริหารจัดการ ยกย่องคนดี ในเวลาเดียวกัน ก็ควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจและก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้ด้วยการนิเทศ ประณาม รวมทั้งคอยป้องกัน ฝักระวัง ควบคุม ตรวจสอบ และลงโทษคนไม่ดีด้วย คำว่า คนดี นั้น หมายถึง คนที่มีทั้ง “คุณภาพ” เช่น มีความรู้ มีความสามารถ รู้วิทยาการ และรู้งาน ขณะเดียวกัน ก็จะต้องมี “คุณธรรม” เช่น คิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่เบียดเบียน รับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต อดทน รอบคอบ และรู้ดีรู้ชั่ว ควบคุมไปด้วย ลักษณะของคนดีเช่นนี้ ได้ยึดถือตาม พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน เนื่องในโอกาสวันข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2547 ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล วันที่ 30 มีนาคม 2547

“ผู้ปฏิบัติราชการจำเป็นต้องรู้วิทยาการ รู้งาน และรู้ดีรู้ชั่วอย่างกระจ่างชัด จึงจะสามารถปฏิบัติบริหารงานในความรับผิดชอบให้ถูกต้องตรงตามเป้าหมาย และสัมฤทธิ์ผลที่เป็นประโยชน์ เป็นความเจริญที่แท้จริงและยั่งยืน ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม”

3) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของ เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยใช้ “หลักราชการ 10 ประการ” เป็นกรอบในการเสนอแนะ ในส่วนนี้ ขออัญเชิญพระราชนิพนธ์ “หลักราชการ” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มาไว้ ณ ที่นี้

ด้วย หลักราชการ 10 ประการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักคุณธรรมในวิชาชีพข้าราชการที่ข้าราชการพึงยึดถือเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติราชการ สรุปได้ดังนี้

3.1) ความสามารถ หมายถึง ความชำนาญในการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ให้เป็นผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้มีโอกาสเท่า ๆ กัน

3.2) ความเพียร หมายถึง ความกล้าหาญไม่ย่อท้อต่อความลำบาก และบากบั่นเพื่อจะข้ามความขัดข้องให้จงได้

3.3) ความมีไหวพริบ หมายถึง รู้จักสังเกตเห็นโดยไม่ต้องมีใครเตือนว่าเมื่อมีเหตุเช่นนั้นจะต้องปฏิบัติกรอย่างนั้นเพื่อให้งังเกิดผลดีที่สุดแก่กิจการทั่วไปและรีบทำการอันเห็นควรนั้นโดยฉับพลัน

3.4) ความรู้เท่าถึงการณ หมายถึง รู้จักปฏิบัติการอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่เวลา และอย่างไรจึงสมเหตุผลเป็นประโยชน์ที่สุด

3.5) ความซื่อตรงต่อหน้าที่ หมายถึง ตั้งใจกระทำกิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

3.6) ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป หมายถึง ปฏิบัติซื่อตรงต่อคนทั่วไป รักษาตนให้เป็นคนที่เขาทั้งหลายจะเชื่อถือได้

3.7) ความรู้จักนินยคน เป็นข้อสำคัญสำหรับผู้มีหน้าที่ติดต่อกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย

3.8) ความรู้จักผ่อนผัน หมายความว่า ต้องเป็นผู้ที่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวว่าเมื่อใดควรตัดขาด และเมื่อใดควรโอนอ่อนหรือผ่อนผันกันได้ มิใช่ยึดถือหลักเกณฑ์หรือระเบียบอย่างเดียว ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสีย ควรจะยืดหยุ่นได้

3.9) ความมีหลักฐาน ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ มีบ้านอยู่เป็นที่เป็นที่ทาง มีครอบครัวอันมั่นคง และตั้งตนไว้ในที่ชอบ

3.10) ความจงรักภักดี หมายความว่า ยอมเสียสละเพื่อประโยชน์แห่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่ได้พิจารณาศึกษามาข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า หนึ่ง ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม มี 8 ปัจจัย เช่น รัฐธรรมนูญ นโยบายของรัฐบาล และภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรี ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชน ตลอดจนบิดามารดา ครูอาจารย์ และพระ สอง การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายในชุมชน เป็นการเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดจากภายในชุมชน ตัวอย่างเช่น รัฐบาลหรือชุมชนควรให้ความ

สนใจกับการส่งเสริมคุณธรรมในระดับบุคคลและระดับโครงสร้างไปในทิศทางเดียวกัน สาม การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากปัญหาภายนอกชุมชน เป็นการเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดจากภายนอกชุมชน ตัวอย่างเช่น รัฐบาลและชุมชนควรจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ และควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนและภายนอกประเทศที่ทำลายคุณธรรมไทยโดยผ่านมาทางสื่อทั้งหลาย และ สี่ การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของประชาชนทั่วไป พ่อค้านักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นการเสนอแนะให้ประชาชนและบุคคลดังกล่าวคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือชุมชน เช่น การประกอบอาชีพอย่างสุจริต การฝึกนิสัยการประหยัด และอดออม การรักษาความสัจ การไม่เลียดภษาหรือทำผิดกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจการของตนเอง และการนำหลักธรรมมาใช้ เป็นต้น

4. บทสรุป

บ้านเมืองและชุมชนได้เกิดปัญหาและเกิดวิกฤตทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยสาเหตุสำคัญมาจากการขาดคุณธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความไร้คุณธรรมทำให้เกิดวิกฤตขึ้นในบ้านเมืองและชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหาวิกฤตแนวทางหนึ่ง คือ การนำ “การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม” มาประยุกต์ใช้ในชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างต่อเนื่อง โดยความสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมี 10 ประการ ตัวอย่างเช่น มีส่วนช่วยทำให้ผู้บริหารบริหารจัดการไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และยังมีส่วนทำให้เกิดความสมดุลในการบริหารจัดการระหว่างด้านวัตถุกับด้านจิตใจ โดยช่วยยับยั้ง ชะลอ หรือช่วยให้การบริหารจัดการด้านวัตถุรอบคอบมากขึ้นด้วย

การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม นั้น หมายถึง แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ที่ตั้งเป้าหมายเป็นประจำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยบุคคล และ/หรือ หน่วยงานนำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้แก่ประชาชน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ส่วนคำว่า คุณธรรม นั้น หมายถึง การคิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยคนที่มีคุณธรรมอย่างแท้จริง จะต้องเป็นคน que คิดและทำคุณงามความดีเป็นประจำอย่างต่อเนื่องจนเคยชินหรือจนเป็นนิสัยอย่างชัดเจน สำหรับลักษณะของคุณงามความดีหรือคุณธรรมมีมากมาย อาจยึดถือและปฏิบัติตาม “หลักการสำคัญของการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม 10 ประการ” เช่น การรักษาความสัจ การรู้จักข่มใจตนเอง ความอดทน การละความชั่ว และการเสียสละ ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ลักษณะของคุณงามความดีหรือคุณธรรมอาจมีนอกเหนือจากที่กล่าวมานี้ก็ได้ เช่น ความกตัญญู และความยุติธรรม เป็นต้น

เมื่อพิจารณาศึกษาปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรม พบว่า ปัญหาที่เกิดจากภายในชุมชน มี 3 ประการ คือ (1) การเน้นคุณธรรมในระดับบุคคลโดยไม่เชื่อมโยงและไม่ให้ความสำคัญของคุณธรรมในระดับโครงสร้างมากเท่าที่ควร (2) การขาดระบบหรือโครงสร้างรองรับการทำคุณงามความดี และ (3) การให้ความสำคัญกับการสอนคุณธรรม โดยละเลยการกระตุ้นให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือปฏิบัติจริง และการกลมกลืนโดยชุมชน ในขณะที่ปัญหาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่เกิดจากภายนอกชุมชน มี 2 ประการ คือ (1) การครอบงำของกระแสเสรีนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมที่มาจากภายนอกประเทศ และ (2) การครอบงำของระบบโครงสร้าง และสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชน ทั้งนี้ ได้เสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดจากภายในชุมชน เช่น ในขณะที่บิดามารดา ครู อาจารย์ และพระในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนประกอบคุณงามความดีในระดับบุคคล สื่อทั้งหลาย สังคม หรือรัฐบาลก็ควรส่งเสริมการประกอบคุณงามความดีในระดับชาติไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกัน และควบคู่กันไปด้วย สำหรับการเสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดจากภายนอกชุมชน เช่น รัฐบาลและชุมชนควรจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ และควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกชุมชนหรือจากต่างประเทศที่ทำลายคุณธรรมไทยโดยผ่านมาทางสื่อทั้งหลายให้เข้มงวดรัดกุมมากขึ้น พร้อมกับมีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้แล้ว ยังได้เสนอแนะการพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมของประชาชนทั่วไป พ่อค่านักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐไว้ด้วย การพัฒนาการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ อาจดำเนินการโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งหรือหลายแนวคิดจาก 8 แนวคิดที่ได้เสนอไว้ข้างต้นก็ได้ และเพื่อให้บังเกิดผลจริงในทางปฏิบัติ ทุกฝ่าย ทุกหน่วยงาน และชุมชนควรจะได้สร้างและกำหนด “แนวทางปฏิบัติ” รวมทั้ง “ตัวชี้วัดคุณธรรม” อย่างชัดเจนขึ้น พร้อมกับนำตัวชี้วัดดังกล่าวนั้นไปใช้ในการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อจะได้รู้และเข้าใจว่าหน่วยงาน และ/หรือบุคคล ได้มีการนำการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมไปคิดและปฏิบัติจริงเป็นประจำมากน้อยหรือไม่เพียงใด

ท้ายสุดนี้ ขออัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2522

“ในจิตใจของคนไทยทุกคนมีเชื้อแห่งความดีที่ได้นำพวกเราทั้งหลายมาอยู่ในฐานะที่มั่นคง ที่เจริญ ที่ก้าวหน้าจนทุกวันนี้ ถ้าเราไม่มีความดีในตัว ก็เข้าใจว่าประเทศไทยคงจะไม่มีอายุยืนนานเช่นนี้”

พระบรมราชาชาวดังกล่าวนี้ทรงให้ไว้ประมาณ 28 ปีมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า ในจิตใจของคนไทยทุกคนมีเชื้อแห่งความดีอยู่ด้วย แต่เมื่อบ้านเมืองและชุมชนได้เผชิญกับปัญหาวิกฤต ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดคุณธรรม จึงทำให้น่าคิดต่อไปว่า ขณะนี้เชื้อความดีในจิตใจของคนไทยยังคงมีเหลืออยู่มากน้อยเท่าใด ดังนั้น ทุกฝ่ายควรช่วยกันเติมและปลูกฝังให้เชื้อแห่งความดีหรือคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น ๆ ในจิตใจของเพื่อนร่วมชาติ ร่วมชุมชน และเข้าไปฝังตรึงอยู่ในจิตใจของคนไทยทุกคนโดยนำการบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดชุมชนคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น และในที่สุดจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุด คือ ประเทศชาติและประชาชนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน

บรรณานุกรม

ทัศนยา แชมมณี. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.

กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2542.

ธานีินทร์ กรัยวิเชียร. การป้องกันการทุจริตกับมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด, 2547.

----- . คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร :

ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2547.

พุทธทาสภิกขุ. เป้าหมายของชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพนพาน, 2530.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. ค่านิยมของข้าราชการไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชนบท : สาเหตุ

และแนวทางแก้ไข. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2532.

----- . ค่านิยมของข้าราชการไทยในยุคปฏิรูประบอบราชการ. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547.

ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

คู่มือการจัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรม. (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ และปีที่พิมพ์).

สาโรช บัวศรี. "จริยธรรมในสังคมไทย" รายงานสัมมนาจริยธรรมในสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร :

สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. รายงานการเสวนาทางวิชาการ

เรื่อง กระบวนการเสริมสร้างจริยธรรม : บูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และ

ชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2546.

